

Barabás Gábor

A PÁPASÁG ÉS A KÁNONI VÁLASZTÁSOK A 13. SZÁZADI MAGYAR EGYHÁZBAN*

Tanulmányunkban a pápai–magyar kapcsolatok egy sajátos aspektusát vesszük górcső alá, az egyházfőknek és az uralkodóknak a magyar érseki és püspöki székek betöltésében játszott szerepét, valamint a két oldal együttműködéséből, illetve összecsapásaiból kiolvasható főbb tendenciákat. A 12. század végén, 13. század elején ugyanis alapvető jelentőségű szabályozások születtek a főpapi méltóságok betöltésével kapcsolatban. Mivel a III. Ince (1198–1216) és VIII. Bonifác (1294–1303) pápák pontifikátusai által határolt korszak az Apostoli Szék világi hatalmi igényeinek, *hierokráciájának* a csúcspontjaként és egyben végjátékként határozható meg, joggal merül fel a kérdés: e törekvések mennyiben érintették a magyarországi választásokat? A kutatásunk szempontjából meghatározó példák bemutatásával arra keressük a választ, hogy a kánoni választások formálódóban lévő szabályozása miként érvényesült a 12. század végétől a magyar egyházban, az egyházfők milyen szerepet játszottak ezzel összefüggésben a 13. századi Magyarországon. Mennyiben érvényesültek a reformpápaság által propagált kánonjogi szabályozások; viták esetén mikor és milyen körülmények között fordultak a káptalanok a pápákhoz; milyen szerepet játszottak a magyar uralkodók az egyes érsekek, püspökök vagy prépostok ki-, illetve megválasztásában; volt-e konfliktus a világi és az egyházi hatalom között, valamint milyen tendenciák vázolhatók fel az Árpád-kor végéig, és ezek hogyan illeszkednek az általános trendekbe?

Közismert megállapítás, hogy az Árpád-kori Magyar Királyságban a királyoknak az egyházfők által is elismert joguk volt arra, hogy beleszóljanak az ország főpapi székeinek a betöltésébe.¹ A hűbéri keretek hiánya folytán nem beszélhetünk azonban a 11. századi, nyugati értelemben vett investitúra gyakorlásáról.

* A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj (BO/00148/17/2) támogatásával készült.

¹ *Fraknói Vilmos*: A magyar királyi kegyúri jog Szent Istvántól Mária Teréziáig. Bp. 1895. 17.; *Kosztai László*: Az 1306-os pécsi püspökválasztás. Megjegyzések a pécsi püspökség 14. század eleji archontológiájához. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominata. Acta Historica 98. (1993) 40–41. Vö. *Klaus Ganzer*: Papsttum und Bistumbesetzungen der Zeit von Gregor IX. bis Bonifaz VIII. Ein Beitrag zur Geschichte der päpstlichen Reservationen. Köln–Graz 1968. 38.

Az uralkodók joga a kinevezésben ragadható meg a 13. század előtt,² amely már csak azért is fontos volt számukra, mivel az érsekek és püspökök a királyi tanács tagjai voltak.³ Jól példázza a magyar királyok ebbéli igényeit egyebek mellett az 1136-os spalatói érsekválasztás, amikor II. Béla (1131–1141) kérésére választották meg a lakosok Gaudiust. Az Apostoli Szék reakciója is beszédes azonban, az új dalmáciai főpap ugyanis csak három év múltán kapta meg a pápai megerősítést, mivel felszentelését az esztergomi érsek végezte el.⁴ Vizsgálódásunk szempontjából fontos még II. Géza (1141–1162) és III. Sándor pápa (1159–1181) 1161. évi konkordátuma. A feltehetően szóbeli egyezség szövege ugyan nem ismert, de fennmaradt említései alapján valószínűleg a nehéz helyzetben lévő, Barbarossa Frigyes császárral (1155–1190) és IV. Viktor ellenpáppal küzdő egyházfő elismeréséért cserébe azt a jogot biztosította a magyar uralkodónak, hogy maga adja át a palliumot országa érsekeinek, illetve a magyar klerikusok csak az ő engedélyével léphessenek kapcsolatba a római Szentszékkal, valamint a pápa csak a király beleegyezésével küldhessen legátust az országba. II. Géza mindezt cserében ígéretet tett, hogy önhatalmúlag nem fog püspököket áthelyezni vagy letenni.⁵

Ez utóbbi vállalásnak tökéletesen megfelelt III. István (1162–1172) feltehetően 1169. évi eljárása, amikor is engedélyt kért III. Sándortól Prodanus püspök Zágrábba helyezéséhez, amit a pápa ugyan jóváhagyott, de arra intette

² Annak az adatnak, mely szerint Könyves Kálmán az 1106. évi guastallai zsinaton lemondott az investitúra gyakorlásáról, nem kell hitelt adnunk, hiszen az későbbi konstrukció. *Diplomata Hungariae antiquissima I.* (ab anno 1000 usque ad annum 1131). Edendo operi praeiit Georgius Györffy. Bp. 1992. 350–351. 128. sz. Lásd *Szovák Kornél*: Pápai–magyar kapcsolatok a 12. században. In: Magyarország és a Szentszék kapcsolatának ezer éve. Szerk. Zombori István. Bp. 1996. 24–26.; *Szuromi Szabolcs Anzelm*: Az első három Esztergomi Zsinat és a magyarországi egyházfegyelem a XII. században. Magyar Könyvszemle 115. (1999) 377–409., itt: 394–396. Ellenkező vélemény az investitúra és a kánoni választás fogalmi tisztázásával: *Gerics József – Ladányi Erzsébet*: A „Sem ingyen, sem ellenszolgáltatásért”. Az investitúra és a kánoni választás fogalmának történetéhez. Turul 72. (1999) 84–86. Vö. *Katarína Štulrajterová*: Headquarters versus Local Boards. Papal Control of Archiepiscopal and Episcopal Elections in Sicily, Hungary and England. *Acta Historica Posoniensa* 24. (2014) 27–28.

³ *Fraknói V.*: A magyar királyi kegyúri jog i. m. 17–18.; *Solymosi László*: Egyházi-politikai viszonyok a pápai hegemonia idején. In: Magyarország és a Szentszék kapcsolatának ezer éve i. m. 47–48.

⁴ *Szovák K.*: Pápai–magyar kapcsolatok i. m. 30–31.

⁵ Írott források az 1116–1205 közötti magyar történelemről. Szerk. Thoroczkay Gábor. (Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 28.) Szeged 2018. (a továbbiakban: ÍFMT) 170., 177.; *Fraknói Vilmos*: Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római szent-székekkel I. Bp. 1901. 32.; *Walter Holtzmann*: Papst Alexander III. und Ungarn. *Ungarische Jahrbücher* 6. (1926) 409–413.; *Győry János*: Gesta regum, gesta nobilium. Tanulmányok Anonymus krónikájáról. Bp. 1948. 14.; *Szovák K.*: Pápai–magyar kapcsolatok i. m. 33–35.; *Makk Ferenc*: Magyar külpolitika (896–1196). (Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 2.) Szeged 1996. 195–197.; *Kosztai László*: A kalocsai érseki tartomány kialakulása. (Thesaurus Historiae Ecclesiasticae in Universitate Quinqueecclesiensi 2.) Pécs 2013. 89–90.; *Hunyadi Sándor*: Magyarország és a pápaság egyezményei az 1160-as években. *Fons – Forráskutatás és történeti segéd tudományok* 23. (2016) 123–133.

a kalocsai érseket, hogy ne zaklassák gyakran hasonló kérésekkel.⁶ 1169-ben III. István Manfréd pápai legátus (Manfredus de Lavagna)⁷ előtt megerősítette atyja ígéreteit, illetve kötelezettséget vállalt, hogy nem mozdítja el a királyi prépostságok és apátságok vezetőit, valamint nem vonja el a püspöki javakat, de a korábbi pápai engedményekről ekkor már nem volt szó.⁸ A következő uralkodó, III. Béla ugyancsak esküvel erősítette meg az egyezséget III. Sándor számára.⁹ 1180-ban azonban a király mégis felszólította a spalatóiakat, hogy magyar érseket válasszanak, ezért a város – feltehetően a korábbi tapasztalatok alapján – a pápához fordult panasszal, aki 1181 júliusában írt levelében megintette a királyt a város szabad választási jogának a korlátozása miatt. III. Sándor halála után azonban Bélának mégis sikerült elérnie, hogy jelöltjét, Kán nembeli (röviden: nb.) Pétert válasszák meg érseknek.¹⁰ Nem merészkedünk talán túl messzire, ha megállapítjuk, a magyar uralkodók beleszólása a püspöki és érseki székek betöltésébe főképp Dalmácia esetében okozott feszültséget az Apostoli Székkal. A magyar egyház viszonylatában a konkordátumban vállaltakon és az említett zágrábi eseten, valamint a gyilkosság vádja alól III. Sándor pápa által felmentett, Lukácsot követő esztergomi érsek, Miklós ügyén¹¹ túl nem találkozhatunk vitatott érseki vagy püspöki széketöltéssel, egészen a 13. század elejéig.

⁶ *Walther Holtzmann*: XII. századi pápai levelek kánoni gyűjteményekből. Századok 93. (1959) 410–411. („Licet litteras karissimi”) Lásd *Szovák K.*: Pápai–magyar kapcsolatok i. m. 36.; *Hunyadi S.*: Magyarország és a pápaság egyezményei i. m. 132., 135.; *Kosztai L.*: A kalocsai érseki tartomány i. m. 83.

⁷ <https://bit.ly/3saH4zB> (letöltve: 2020. febr. 29.)

⁸ *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis I–XI*. Ed. Georgius Fejér. Budae 1829–1844. (a továbbiakban: CDH) II. 180.; ÍFMT 189–195. Lásd *Győry J.*: Gesta regum, gesta nobilium i. m. 19–20.; *Szovák K.*: Pápai–magyar kapcsolatok i. m. 36–37.; *Makk F.*: Magyar külpolitika i. m. 205.; *Kubinyi András*: Királyi kancellária és udvari kápolna Magyarországon a XII. században. In: Kubinyi András: Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon. (MÉTEM Könyvek 22.) Bp. 1999. 32.; *Szuromi Szabolcs Anzelm*: Zsinati fegyelem és pápai kapcsolatok Magyarországon. Vigília 67. (2002) 512–513.; *Kiss Gergely*: Királyi egyházak a középkori Magyarországon. (Thesaurus Historiae Ecclesiasticae in Universitate Quinqueecclesiensi 3.) Pécs 2013. 52.; *Hunyadi S.*: Magyarország és a pápaság egyezményei i. m. 135–143.

⁹ *Szovák K.*: Pápai–magyar kapcsolatok i. m. 38. III. Béla és Lukács esztergomi érsek Gergely fehérvári prépost leváltása miatt került ellentétbe III. Sándor pápával az egyházfő az érseknek küldött 1179. évi levele szerint. *Holtzmann, W.*: XII. századi pápai levelek i. m. 413. 5. sz., 415. 6. sz.; ÍFMT 216., 221. Lásd *Thoroczkay Gábor*: A székesfehérvári prépostság és bazilika az Árpád-korban. In: *Uő*: Ismeretlen Árpád-kor. Püspökök, legendák, krónikák. Bp. 2016. 170–171.

¹⁰ CDH II. 197. Lásd *Szovák K.*: Pápai–magyar kapcsolatok i. m. 39.

¹¹ Az új érsek a vallomása alapján korábban orra levágására ítélt egy tolvajt, aki ebbe belehalt. A pápa ennek ellenére érvényesnek nyilvánította megválasztását. (*Porro licet*) *Decretales ineditae saeculi XII*. Ed. Walter Holtzmann. Ed., rev. Stanley Chodorow – Charles Duggan. (Monumenta Iuris Canonici Series B: Corpus Collectionum 4.) Città del Vaticano 1982. 153–155. 91. sz. Charles Duggan utóbb megváltoztatta nézetét, és Lukácsot kapcsolta össze a pápai döntéssel. *Charles Duggan*: Decretal Letters to Hungary. In: *Uő*: Decretals and the Creation of “New Law” in the Twelfth Century: Judges, Judgments, Equity, and Law. Aldershot–Brookfield–Singapore–Sidney 1998. 10–12.

Mindehhez fontos hozzátennünk, hogy bár az egyházban a 11. század utolsó harmada óta elevenen élt a kánoni választás kívánalma, a 12. századig nem beszélhetünk szilárd keretekről a főpapok választását illetően. A pápai reformoknak megfelelően a világi befolyás visszaszorítása, illetve megszüntetése, legyen szó a városi lakosokról vagy a fejedelmekről, egyértelmű célként fogalmazódott meg az Apostoli Szék és az egyház részéről.¹² A formálódóban lévő egyházjog szerint¹³ a 13. század elején – a IV. Lateráni Zsinat (1215) 23. és 24. kánonja után bizonyosan¹⁴ – a székeskáptalanok joga lett a választás (*electio*), de az érsekek esetében pápai, míg a püspököknél kezdetben az – alapos vizsgálatot követő – érseki megerősítés (*confirmatio*) vagy engedélyezés (*admissio*) is szükséges volt.¹⁵ Előbbiek ezután nyerhették el a palliumot, majd a felszentelést (*consecratio*).¹⁶ Választás mellett lehetséges volt továbbá a kérelmezés (*postulatio*) is.¹⁷ Az *electio* esetében a kánonjogi szabályozás (*Quia propter*) szerint nem egyszerűen mennyiségi többségre volt szükség, hanem minőségre is. A helyi méltóságviselők szavazata nagyobb súllyal esett latba (*maior et sanior pars – per scrutinium*), de a választás létrejöhetett abszolút többséggel (*per compromissum*), illetve történhetett mintegy a Szentlélek sugallatára is (*quasi per inspirationem*), közfelkiáltással. Mindkét utóbbi esetben ünnepélyesen jelentették be a döntést (*electio communis per unum*).¹⁸

¹² Vö. *Kenneth Pennington*: The Golden Age of Episcopal Elections 1100–1300. *Bulletin of Medieval Canon Law* 35. (2018) 243–246.; *Štulrajterová, K.*: Headquarters versus Local Boards i. m. 21–22. A reformok előtti választásokra lásd *Kosztá L.*: Az 1306-os pécsi i. m. 37–38.

¹³ A gratianusi elvekre és az azzal kapcsolatos historiográfiára lásd *Erdő Péter*: A püspökök megválasztása a Decretum Gratiani szerint. *Teológia. Hittudományi folyóirat* 30. (1996) 1–2. sz. 12–27. passim. Vö. *Pennington, K.*: The Golden Age i. m. 244–247.

¹⁴ *Atria A. Larson*: Archiepiscopal and Papal Involvement in Episcopal Elections: The Origins and Reception of Lateran IV cc. 23–24 from the Third Lateran Council to the Liber Sextus. *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Kanonistische Abteilung* 102. (2016) 77–89.; *Pennington, K.*: The Golden Age i. m. 249–250. Vö. *Štulrajterová, K.*: Headquarters versus Local Boards i. m. 19.

¹⁵ A IV. Lateráni Zsinat 26. kánonja értelmében egy arra nem méltó jelölt megerősítése büntetést vont maga után. Lásd *Katherine Harvey*: Episcopal Appointments in England, ca. 1214–1344.: From Episcopal Election to Papal Provision. (Church, Faith and Culture in the Medieval West) London–New York 2016. 42–43.

¹⁶ *Ganzer, K.*: Papsttum und Bistumbesetzungen i. m. 19–21.; *James Ross Sweeney*: III. Ince és az esztergomi érsekválasztási vita. „A Bone Memorie” II. dekretalia történeti háttere. *Aetas* 8. (1993) 1. sz. 150.; *Erdő P.*: A püspökök megválasztása i. m. 15–18. Vö. *Szűcs Jenő*: A kereszténység belső politikuma a XIII. század derekán. IV. Béla és az egyház. *Történelmi Szemle* 21. (1978) 167.; *Štulrajterová, K.*: Headquarters versus Local Boards i. m. 19.; *Harvey, K.*: Episcopal Appointments in England i. m. 29–30.

¹⁷ *Sweeney, J. R.*: III. Ince és az esztergomi i. m. 147.

¹⁸ *Hans Erich Feine*: *Kirchliche Rechtsgeschichte*. Band 1. Die katholische Kirche. Weimar 1955. 380–382.; *Ganzer, K.*: Papsttum und Bistumbesetzungen i. m. 11–18.; *Erdő P.*: A püspökök megválasztása i. m. 19.; *Štulrajterová, K.*: Headquarters versus Local Boards i. m. 19–20.; *Pennington, K.*: The Golden Age i. m. 249.; *Kosztá L.*: Az 1306-os pécsi i. m. 38–40.; *Harvey, K.*: Episcopal Appointments in England i. m. 29–30., 36–40.

Fontos megjegyezni továbbá, hogy a IV. Lateráni Zsinat határozatai szerint egy főpap halála után három hónapon belül döntésre kellett jutniuk a kanonokoknak, különben a választás joga – először – a feljebbvalóra, püspökök esetében az érsekre, esetükben és a közvetlenül a pápaság alá tartozó püspökségeknél a pápára szállt.¹⁹ VIII. Bonifác ezt annyiban módosította, hogy a megválasztott visszalépése vagy halála esetén a káptalannak ismételten három hónap állt rendelkezésére, ennek letelte után a metropolita feladata lett a választás lefolytatása.²⁰

A magyar királyok ajánlási joga (*propositio*)²¹ egyáltalán nem volt egyedülálló jelenség a nyugati kereszténységben a 12–13. században, sem elméletben, sem a gyakorlatban.²² Elég talán csak az angliai helyzetre utalni, ahol Földnélküli János 1214. évi, a szabad választást garantáló oklevele után is több esetben a király jelöltjei kerültek megválasztásra, illetve az elekció érvényességéhez az uralkodó beleegyezése is nélkülözhetetlen volt.²³ Gratianus szerint is szükség volt a világi fejedelem részvételére,²⁴ ahogyan III. Celesztin (1191–1198) és III. Ince is foglalkozott az uralkodók beleegyezési jogával. A két egyházfő ezzel kapcsolatos dekretálisai (*Cum terra* és *Quod sicut*) értelmében is csak utólag kellett kikérni az uralkodók véleményét, de a választás a beleegyezés nélkül is érvényes volt.²⁵ A gyakorlatban Magyarországon a kanonokok csak a király jelöltjei közül választhattak, vagy arra kényszerültek, hogy az egyetlen lehetséges jelöltet válasszák meg,²⁶ és ezt követően még a király beleegyezésére (*consensus*) is szükség volt.²⁷

Ugyanakkor az általunk vizsgált korszak első egyházfője, a nagy jogászpápa, III. Ince által összehívott IV. Lateráni Zsinat 25. kánonja (*Quisquis electioni*) már kifejezetten tiltotta a világi részvételt vagy közbeavatkozást.²⁸ Ebben a szellemben kötött az egyházfő a zsinatot megelőző időszakban különböző egyezményeket európai uralkodókkal, amelyek az egyház és a világi hatalom, a *sacerdotium* és a *regnum* kapcsolatát szabályozva biztosították a szabad kánoni választást például

¹⁹ Ganzer, K.: Papsttum und Bistumbesetzungen i. m. 24–25.; Erdő P.: A püspökök megválasztása i. m. 18.; Pennington, K.: The Golden Age i. m. 249.; Harvey, K.: Episcopal Appointments in England i. m. 29–30., 36–40.

²⁰ Koszta L.: Az 1306-os pécsi i. m. 47.

²¹ Szűcs J.: A kereszténység belső politikuma i. m. 167.

²² Vö. Fraknói V.: A magyar királyi kegyúri jog i. m. 20–22.

²³ Az angliai helyzettel kapcsolatban lásd Harvey, K.: Episcopal Appointments in England i. m. 13–28., 76–99.

²⁴ Erdő P.: A püspökök megválasztása i. m. 20.; Koszta L.: Az 1306-os pécsi i. m. 38.

²⁵ Štulrajterová, K.: Headquarters versus Local Boards i. m. 21.

²⁶ Sweeney, J. R.: III. Ince és az esztergomi i. m. 157. Vö. Fraknói V.: A magyar királyi kegyúri jog i. m. 23–24.

²⁷ Szűcs J.: A kereszténység belső politikuma i. m. 167.; Ganzer, K.: Papsttum und Bistumbesetzungen i. m. 38.; Erdő P.: A püspökök megválasztása i. m. 20.

²⁸ Pennington, K.: The Golden Age i. m. 249.; Štulrajterová, K.: Headquarters versus Local Boards i. m. 22.; Harvey, K.: Episcopal Appointments in England i. m. 29–30.

Szicília, a Német-római Birodalom, Aragónia, Ausztria és Anglia egyházai számára. Mindez nem jelentette azonban azt, hogy a világi hatalom teljesen elveszítette volna befolyását a főpapi székek betöltésére.²⁹

A 13. század folyamán, IV. Incétől (1243–1254) kezdve pedig egyre fokozódó mértékben azzal szembesülhetünk, hogy a pápák – átvéve az érsekek korábbi szerepét – egyértelműen maguknak vindikálták a püspökök megerősítésének a jogát is – IV. Sándor (1254–1261) 1257-es rendelkezésétől az egyházfők döntési kompetenciájába tartozó úgynevezett nagyobb ügyek, a *causae maiores* között kezelve azokat –, majd a rezerváció és provízió³⁰ rendszerének keretében sokszor már a hivatal betöltését is, ezáltal támogatva Krisztus földi helytartói (*vicarius Christi*), a pápák primátusának szempontjából alapvető jelentőségű, az egyház egészére kiterjedő teljhatalom, a *plenitudo potestatis*³¹ érvényesülését az egyházban.³² A províziók esetében nagy jelentőséggel bír, hogy a megerősítésért és kinevezésért fizetendő ellenszolgáltatás, a *servitium commune* rendszerének kialakulása IV. Sándor (1254–1261) és X. Gergely (1271–1276) pápák pontifikátusai közé tehető, azaz a pápai beavatkozások esetében a kánonjogi, valamint politikai megfontolások mellett gazdasági motivációk is szerepet játszhattak.³³

Fontos hangsúlyozni, hogy Gratianus, Bernardus Papiensis és más kánonjogászok értelmezése,³⁴ majd a III. Lateráni Zsinat (1179) rendelkezései szerint a megválasztott klerikusoknak meghatározott kritériumoknak kellett megfelelniük: törvényes származás,³⁵ legalább 30 éves életkor, a hivatal betöltéséhez szükséges ismeretek, megfelelő életmód folytatása. A jelöltnek ezen kívül legalább alszerpapnak kellett lennie, hogy magasabb egyházi rendbe léphessen.³⁶ A 13. század folyamán győzedelmeskedett az a nézet is, mely szerint kívülről érkező személyt is

²⁹ Részletesen lásd *Harvey, K.*: Episcopal Appointments in England i. m. 18–22.; 189–228.

³⁰ A püspökségek betöltésének pápai jogkörbe vonása, illetve az új főpapok – és egyéb méltóságviselők – kinevezésének joga.

³¹ A pápai teljhatalommal kapcsolatban lásd *Agostino Paravicini Bagliani*: Hat das Papsttum seiner plenitudo potestatis Grenzen gesetzt (1050–1300)? In: Das begrenzte Papsttum. Spielräume päpstlichen Handelns. Legaten – delegierte Richter – Grenzen. Hrsg. Klaus Herbers – Alsina López Fernando – Frank Engel. (Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften zu Göttingen. Neue Folge 25.) Berlin–New York 2013. 29–42.

³² Lásd *Larson, A. A.*: Archiepiscopal and Papal Involvement i. m. 75–77., 89–96.; *Thomas W. Smith*: The Development of Papal Provisions in Medieval Europe. *History Compass* 13. (2015) 111–117.; *Kosztka L.*: Az 1306-os pécsi i. m. 39–40.; *Harvey, K.*: Episcopal Appointments in England i. m. 46–47. *Vö. Fraknói V.*: A magyar királyi kegyúri jog i. m. 47.

³³ Ha nem is olyan mértékben, mint a következő évszázadban. Lásd *Ganzer, K.*: Papsttum und Bistumbesetzungen i. m. 77–82.

³⁴ *Erdő P.*: A püspökök megválasztása i. m. 21–26.; *Pennington, K.*: The Golden Age i. m. 247–249.

³⁵ A gyakorlatban azonban ezen kívánalom alól is lehetett pápai felmentéshez jutni. Lásd *Harvey, K.*: Episcopal Appointments in England i. m. 90–92.

³⁶ *Ganzer, K.*: Papsttum und Bistumbesetzungen i. m. 18–19.; *Erdő P.*: A püspökök megválasztása i. m. 22–24.; *Pennington, K.*: The Golden Age i. m. 247–248.

meg lehetett választani, sőt amennyiben a káptalanon belül volt ellenfele, az nem élvezett előnyt vele szemben.³⁷ Ha a választótestület alkalmatlan vagy arra nem méltó (*indignus*) jelöltet választott meg, esetleg lejárt a választásra meghatározott idő, a pápák maguk döntöttek a megfelelő jelölről. VIII. Bonifác 1298. évi döntése (*Quanquam in casu*) után pedig a székeskáptalanok már az első felmerülő eljárásbeli hiba után véglegesen elvesztették döntési jogukat.³⁸

A gyakorlatban mindez azt eredményezte, hogy olyan esetekben, amikor valamilyen oknál fogva kérdéses volt a választás eredménye, legyen szó egy vita nyomán a pápasághoz történő fellebbezésről vagy az egyházfők hivatalból történő eljárásáról, illetve kifogás merült fel a választás szabályosságával kapcsolatban, esetleg több személyt is megválasztottak, az egyházfők általában vizsgálatot rendeltek el,³⁹ amelyet rendszerint helyi klerikusoknak delegáltak, akik a pápa autoritásával jártak el az adott ügyben.⁴⁰

A magyar egyház esetében az első ismert vizsgálatok⁴¹ a 13. század elejéről származnak,⁴² azaz még a IV. Lateráni Zsinat határozatai előtti, de az említett pápai döntések utáni időszakból. Csak nb. Ugrin esztergomi érsek (1204 augusztusára tehető) halála⁴³ után a pápa elutasította az első választást, majd több jelölt is felmerült az érseki szék betöltésére. A székeskáptalan egy része János

³⁷ Pennington, K.: The Golden Age i. m. 250–252.

³⁸ Larson, A. A.: Archiepiscopal and Papal Involvement i. m. 95–98. Vö. Štulrajterová, K.: Headquarters versus Local Boards i. m. 20–21.

³⁹ Vö. Ganzer, K.: Papsttum und Bistumbesetzungen i. m. 41–43., 77–82.; Sweeney, J. R.: III. Ince és az esztergomi i. m. 147.; Štulrajterová, K.: Headquarters versus Local Boards i. m. 20.

⁴⁰ A küldöttbíráóság a középkori pápaságnak a 11. századtól kezdődő reformidőszakában megjelent egyik fontos jogi intézmény volt. A rendszer alapját az jelentette, amikor egyes egyháziak vagy egyházak peres félként, jellemzően valamilyen fokon megszületett ítélet után a római Szentszékhez fordultak. Ez kezdetben azzal a céllal történt, hogy a pápai tekintély erősítse meg az adott ügyben korábban született döntést, vagy éppen ellenkezőleg, változtassa azt meg, míg a későbbiek folyamán akár első fokon is az Apostoli Székhez lehetett fordulni az ügyek egyre szélesedő spektrumával. James Ross Sweeney: Innocent III., Canon Law and Papal Judges Delegate in Hungary. In: Popes, Teachers, and Canon Law in the Middle Ages. Eds. James Ross Sweeney – Stanley Chodorow. Ithaca–New York 1989. 26–27.; Barabás Gábor: A pápai kiküldött bíráskodás Magyarországon a kezdetektől a 13. század közepéig. Történelmi Szemle 55. (2013) 175–199. passim.

⁴¹ Alább elsősorban azokat az eseteket ismertetjük, amikor probléma merült fel az új főpappal kapcsolatban, ez természetesen az ügyek kisebb hányadában történt. Vö. Solymosi L.: Egyházi-politikai viszonyok i. m. 47–48.

⁴² Bár 1204-ben IV. Ince Imrét – egyebek mellett – megróttá a korábbi sérelmekért, amiket a főpapok választásakor az egyház tőle elszenvedett. RPR 2282. sz.; RI III. VII. 126. sz. Lásd Fraknoi V.: A magyar királyi kegyúri jog i. m. 20.

⁴³ Beke Margit: Csák nembeli Ugrin, 1204. április 24. e. – augusztus 20. e. In: Esztergomi érsekek. 1001–2003. Szerk. Uő. Bp. 2003. 82–83.

kalocsai érseket posztulálta III. Ince számára,⁴⁴ ami ellen az érseki tartomány püspökei közül négyen, a pécsi, a váci, a veszprémi és a nyitrai főpap óvást emeltek,⁴⁵ arra hivatkozva: bár jogukban állt volna részt venni a döntésben, a kanonokok kizárták őket a választásból. Személyes jellegű ellenvetéseik is voltak János ellen, aki kalocsai főpapként következetesen azt a nézetet képviselte, hogy Magyarország két érseke azonos rangú.⁴⁶ Az áthelyezés miatt III. Ince beleegyezésére mindenképpen szükség volt, Imre király (1196–1204) és a káptalan képviselői azonban hasztalan próbálták meggyőzni a pápát, aki az esztergomi érsek királykoronázási jogának jelentőségére hivatkozva elutasította János kalocsai érsek jelölését, aki egyebek mellett, bár nem volt megerősített esztergomi érsek, a káptalan ellenére megkoronázta a gyermek III. Lászlót, holott az egyértelműen az esztergomi érsek előjoga volt.⁴⁷ Az egyházfő a helyzet rendezésére több lehetőséget kínált fel: ha a káptalan és a püspökök is ragaszkodnának elképzelésükhöz, Rómába idézi képviselőiket döntéshozatalra. Amennyiben pedig a püspökök visszavonnák ellenvetésüket, értesítést kell küldeniük az egyházfőnek, míg, ha a főpapok ragaszkodnának kifogásukhoz vagy ha a káptalanban merülne fel kétely, akkor folytassanak le új választást.⁴⁸ Az mindenestre vizsgálódásunk szempontjából kifejezetten fontos, hogy az alárendelt püspökök kánonjogi érveléssel, nem is teljesen megalapozatlanul, beleszólást követeltek az

⁴⁴ Sweeney, J. R.: III. Ince és az esztergomi i. m. 149. Vö. Thoroczkay Gábor: Egy esztergomi érsekképről a 13. század elejéről: János. In: Thoroczkay Gábor: Ismeretlen Árpád-kor. Püspökök, legendák, krónikák. Bp. 2016. 131. Vö. Fraknói V.: A magyar királyi kegyúri jog i. m. 28–30.; Fraknói V.: Magyarország egyházi és politikai i. m. 42–43.

⁴⁵ Sweeney, J. R.: III. Ince és az esztergomi i. m. 150.

⁴⁶ János ugyanis korábban Kalocsa élén az érsekség metropolitai jogainak harcosa volt. Lásd Kiss Gergely: Mutatis mutandis? A magyar főpapok jogfelfogásának változásai a 12. század második és a 13. század első felében. In: „Köztes-Európa” vonzásában. Ünnepi tanulmányok Font Márta 60. születésnapjára. Szerk. Bagi Dániel – Fedeles Tamás – Kiss Gergely. Pécs 2012. 265–266.; Sweeney, J. R.: III. Ince és az esztergomi i. m. 149.; Koszta László: Adalékok az esztergomi és a kalocsai érsekség viszonyához a XIII. század elejéig. In: Koszta László: Írásbeliség és egyházszerkezet. Fejezetek a középkori magyar egyház történetéből. (Capitulum III.) Szeged 2007. 249.

⁴⁷ Sweeney, J. R.: III. Ince és az esztergomi i. m. 151. Már III. Sándor pápa is utalt erre 1172. évi parancsában, amikor Lukács esztergomi érsek ellenállása miatt a kalocsai főpapra bízta III. Béla megkoronázását. A pápa fontosnak tartotta rögzíteni, hogy a különleges engedély nem érinti az esztergomi érsek királykoronázási jogát. Lásd Solymosi László: Az esztergomi érsek koronázó joga a középkorban. In: Ius coronandi. Koronázási emlékek az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye gyűjteményeiből. Szerk. Hegedűs András. Esztergom 2012. 8.; Koszta L.: A kalocsai érseki tartomány i. m. 107 – 108.; Kiss G.: Királyi egyházak i. m. 46–47.; Thoroczkay Gábor: A székesfehérvári prépostság és bazilika korai története. Egyháztörténeti Szemle 16. (2015) 23–24.

⁴⁸ 1204. november 22. Regesta Pontificum Romanorum inde ab anno post Christum Natum MCXCVIII ad annum MCCCIV. I–II. Ed. August Potthast. Berolini 1874. (a továbbiakban: RPR) 2328. sz., Die Register Innocenz’ III. Band I–XIV. Hrsg. Othmar Hageneder et al. Graz 1964–2018. (a továbbiakban: RI III) VII. 159. sz. Lásd Sweeney, J. R.: III. Ince és az esztergomi i. m. 150–151.

érsekválasztásba, míg a káptalan, és végül maga a pápa is, legfeljebb egyetértési jogukat ismerte el.⁴⁹

Az esztergomi kanonokok egy csoportja ebben a helyzetben Kalán pécsi püspököt választotta érsekké. Ő azonban – bár András támogatását is maga mögött tudta – szintén nem kapott pápai megerősítést az *electio* hiányosságaira hivatkozva,⁵⁰ és az egyházfő a káptalant új választás lefolytatására szólította fel. Ám ez sem jelentett megoldást, mivel továbbra sem tudtak döntést hozni,⁵¹ így végül III. Ince magához vonva a döntés jogát az első, Imre, majd II. András által is támogatott jelöltet, Jánost nevezte ki esztergomi érsekké,⁵² s erről a királyt is értesítette 1205. június 24-én.⁵³ Végül ez év októberében *Bone memorie* kezdetű oklevelével rendelte el hivatalosan János áthelyezését az esztergomi káptalannak küldött levélben.⁵⁴

A pápa döntése annyi jogi kérdéssel foglalkozott, hogy később bekerült a *Liber Extra* kánonjogi gyűjteménybe is (X 1, 5, 4).⁵⁵ A vita jól példázza azt is, hogy a 13. század eleji Magyarországon az *electio canonica* szabályainak gyakorlati érvényesülése korántsem volt problémamentes. Az ugyanakkor figyelemre méltó, hogy az esztergomi kanonokok, és a velük kezdetben szembenálló alárendelt püspökök, *suffraganeusok* is úgy érezték, tisztában vannak az új érsek megválasztásával kapcsolatos jogaikkal, és a pápai eljárás tanúsága szerint igyekeztek is élni azokkal.⁵⁶

⁴⁹ Vö. *Sweeney, J. R.*: III. Ince és az esztergomi i. m. 149., 155–157.; *Štulrajterová, K.*: Headquarters versus Local Boards i. m. 28–30.

⁵⁰ *Sweeney, J. R.*: III. Ince és az esztergomi i. m. 152–154.; *Markus Hirte*: „non iuris neccessitate sed importunitate petentis”. Innozenz III. als Richter und Schlichter im Umfeld der Besetzung des Erzbistums Esztergom. (Rechtsgeschichtliche Vorträge 55.) Bp. 2008. 20–25. Mindezek alapján az is megállapítható, hogy Kalán elutasítására nem az ellene ekkor folyó eljárás miatt került sor. A pécsi főpap ellen ugyanis vérfertőzés és paráznaság vádja merült fel, amely alól később feltehetően tisztázni tudta magát. Lásd *Szeberényi Gábor*: „Kalán, Isten kegyelméből palliumos pécsi püspök, egész Horvátország és Dalmácia kormányzója”. Újabb szempont a horvát–magyar perszonalunió 12. századi történetének kérdéséhez. In: *Tanulmányok Pécs történetéből 10–11–12. Az Előadások Pécs történetéből '98, '99 és 2000. c. konferenciák válogatott előadásai.* Szerk. Varga Lajos – Vonyó József. Pécs 2002. 231.; *Sweeney, J. R.*: III. Ince és az esztergomi i. m. 153.

⁵¹ *Sweeney, J. R.*: III. Ince és az esztergomi i. m. 152–154.

⁵² RPR 2328. sz., RI III. VII. 159. sz. Lásd *Thoroczkay G.*: Egy esztergomi érsekképortré i. m. 31–32.

⁵³ RPR 2550. sz., RI III. VIII. 89. (88.). sz. Az ekkor még horvát és dalmát hercegi, valamint az ország kormányzója címet viselő II. András kérelmére: RI III. VII. 226. sz. Vö. *Thoroczkay Gábor*: Barabás Gábor: A pápaság és Magyarország a 13. század első felében. Pápai hatás – együttműködés – érdekelletét. *Századok* 150. (2016) 507.; *Sweeney, J. R.*: III. Ince és az esztergomi i. m. 153–154.; *Zsoldos Attila*: Az özvegy és a szolgabírák. *Századok* 137. (2003) 787.

⁵⁴ RPR 2588. sz., RI III. VIII. 140. (139.). sz. Október 12-én értesítette III. Ince a kalocsai káptalant a döntésről. RPR 2591. sz., RI III. VIII. 141. (140.). sz. Vö. *Sweeney, J. R.*: III. Ince és az esztergomi i. m. 154–155.

⁵⁵ *Sweeney, J. R.*: III. Ince és az esztergomi i. m. 158.; *Thoroczkay G.*: Barabás Gábor: A pápaság és Magyarország i. m. 507.

⁵⁶ Lásd *Kiss G.*: Királyi egyházak i. m. 46.; *Uő*: Mutatis mutandis? i. m. 265–266.; *Thoroczkay Gábor*: János. 1205. október 6.–1223. november. In: *Esztergomi érsekek* i. m. 89–90.; *Zsoldos Attila*:

III. Ince pápa János áthelyezése folytán a másik érseki székkal kapcsolatban is kénytelen volt intézkedni, mivel a megüresedett helyre a kalocsai és bácsi káptalannak Gertrúd királyné testvérét, Bertholdot választották meg. Berthold elekciónban döntő szerepet játszott, hogy II. András király sógora volt, III. Ince azonban nem erősítette meg a döntést. 1205. október 12-én kelt levelében azt parancsolta a kalocsai és a bácsi káptalannak, hogy a pápai vizsgálatig tartózkodjanak bármilyen további döntéstől.⁵⁷ A választott érsek elleni eljárás oka Berthold fiatal életkorában és képzettsége hiányában keresendő; a panasz megfogalmazói nem ismertek. 1206. június 7-én III. Ince arról értesítette a királyt, hogy ismét elhagyta a megerősítést.⁵⁸

Egy 1207. április 5-én kelt, II. Andrásnak küldött levél⁵⁹ tájékoztat arról, hogy a pápa az ügyben a salzburgi érseket és prépostot bízta meg a vizsgálat lefolytatásával, amelyben két Kalocsa alá tartozó püspök is részt vett.⁶⁰ A delegáltak jelentése alapján bebizonyosodott, hogy Berthold életkora valóban nem érte el az előírtat, valamint egyházi képzettsége és Szentírás-ismerete sem volt megfelelő, bár képes volt latinul olvasni. III. Ince ezért bízta a királyt, gondoskodjon arról, hogy sógora megszerezze a megfelelő képzettséget.⁶¹ A pápa – feltehetően a királyra tekintettel – később mégis jóváhagyta a választást, ahogyan arról egy 1207. december 24-én kelt levele⁶² tájékoztat. Döntésében az uralkodó igénye mellett egy Magyarországon járt legátus, Gergely (Gregorius de Crescentio) bíboros⁶³ jelentése is szerepet játszhatott.⁶⁴ Azt ugyanakkor hangsúlyoznunk kell, hogy 30. életéve betöltéséig, 1212-ig

Magyarország világi archontológiája 1000–1301. (Kronológiák, Adattárak) Bp. 2011. 80., 91., 102., 275.

⁵⁷ RPR 2591. sz., RI III. VIII. 141. (140.). sz. Vö. *S Fraknói V.: A magyar királyi kegyúri jog i. m. 35–36.; Solymosi L.: Egyházi-politikai viszonyok i. m. 48.*

⁵⁸ RPR 2793. sz., RI III. IX. 74. sz. Vö. *Štulrajterová, K.: Headquarters versus Local Boards i. m. 32.*

⁵⁹ RPR 3073. sz., RI III. X. 39. sz.

⁶⁰ Vö. *Sweeney, J. R.: Innocent III., Canon Law i. m. 32.*

⁶¹ „qui patiat in illis duobus, aut alterutro eorum defectum, preter hoc, quod irrita est talis electio, ipsi ea vice sint eligendi potestate privati, et per triennium a beneficiorum perceptione suspensi” – CDH III/1. 51. Vö. *Ganzer, K.: Papsttum und Bistumbesetzungen i. m. 18–19.; Udvardy József: A kalocsai érsekek életrajza 1000–1526. (Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae 11.) München 1991. 104–105.; Štulrajterová, K.: Headquarters versus Local Boards i. m. 32.*

⁶² RPR 3252. sz., RI III. X. 177. sz. Lásd *Udvardy J.: A kalocsai érsekek életrajza i. m. 104–106.*

⁶³ Lásd *Werner Maleczek: Papst und Kardinalkolleg von 1191 bis 1216. Wien 1984. 91–92.; Udvardy J.: A kalocsai érsekek életrajza i. m. 104–106.; Kiss Gergely: Pápai legátusok a XI–XIII. századi Magyarországon (diplomácia, egyházkormányzat és egyházjog). In: Fons, skepsis, lex. Ünnepi tanulmányok a 70 esztendő Makk Ferenc tiszteletére. Szerk. Almási Tibor – Révész Éva – Szabados György. Szeged 2010. 198.; Barabás Gábor: Gregorius de Crescentio bíboros élete és magyarországi legációi. In: Varietas delectat. A pápai–magyar kapcsolatok sokszínűsége a 11–14. században. Szerk. Kiss Gergely. (DeLegatOnline Könyvek 1.) Pécs 2019. 104–105.*

⁶⁴ Lásd CDH III/1. 53. Vö. *Fraknói V.: Magyarország egyházi és politikai i. m. 43–44.*

Berthold csupán választott érsekként tevékenykedhetett, és ekként is szerepelt a pápai és királyi oklevelekben.⁶⁵

II. András király második felesége, Jolánta környezetében is találkozhatunk olyan prelátussal, aki a királynéhoz fűződő kapcsolata révén nyerte el hivatalát, a felmerült kifogások nyomán a pápa azonban abban nem erősítette meg. Kalán⁶⁶ pécsi püspök 1218-as halála után a káptalan a király jelöltjeként választotta püspökké a burgundiai Gros városából származó⁶⁷ Bertalant,⁶⁸ aki Jolánta királyné kíséretében érkezett az országba.⁶⁹ A döntést János esztergomi érsek is megerősítette, III. Honoriusnál (1216–1227) azonban panaszt emeltek az eljárás ellen, arra hivatkozva, hogy Bertalan nem érte el a III. Lateráni Zsinat által meghatározott 30 éves életkort.⁷⁰ A pápa így 1220-ban arról értesítette Bertalant,⁷¹ hogy érvénytelennek kell tekinteni a korábbi választást, amennyiben életkora valóban az előírt alatt van. Ha azonban az elektus csak a tanulmányokban mutatna hiányosságokat, akkor a püspöki jogokat csak egyházi (*spiritualibus*) ügyekben függesztette volna fel a pápa. III. Honorius a veszprémi és az egri püspököt bízta meg az ügy kivizsgálásával.⁷² A delegáltaknak Bertalan képzettségének az ellenőrzése mellett egyházi fenyítéssel kellett eljárniuk János esztergomi érsekkel szemben is, mivel ő – Bertalan hiányosságai ellenére – megerősítette a választást; továbbá meg kellett fosztaniuk a főpapot jövedelmei kezelésének a jogától, és felügyeletet kellett azok felett gyakorolniuk. Emellett – a kánonjogi szabályozásnak megfelelően⁷³ – János elvesztette a jogát a következő pécsi püspök megerősítésére is.⁷⁴ III. Honorius Bertalan életkorának a vizsgálatát nem magyarországi klerikusokra bízta, a mâconi püspök (mivel Bertalant ott szentelték pappá), valamint ugyancsak az e régióban, Chalon-sur-Saône-tól délre fekvő Le Ferté apátja kapták a feladatot.⁷⁵

⁶⁵ Lásd *Udvardy J.*: A kalocsai érsekek életrajza i. m. 105–106., illetve pl. RI III. XIV. 153. sz.

⁶⁶ Lásd *Szeberényi G.*: „Kalán, Isten kegyelméből i. m. 230–231.; *Kosztá László*: Egy francia származású főpap Magyarországon. Bertalan pécsi püspök (1219–1251). In: *Kosztá László*: Írásbeliség és egyházszervezet. Fejezetek a középkori magyar egyház történetéből. (Capitulum III.) Szeged 2007. 23.

⁶⁷ *Kosztá L.*: Egy francia származású főpap i. m. 25–27.

⁶⁸ Uo. 28–30. Vö. *Solymosi L.*: Egyházi-politikai viszonyok i. m. 48.

⁶⁹ *Zsoldos Attila*: Az Árpádok követei. In: „Magyaroknak eleiről”. Ünnepi tanulmányok a hatvan esztendő Makk Ferenc tiszteletére. Szerk. Piti Ferenc – Szabados György. Szeged 2000. 708.; *Zsoldos Attila*: Az Árpádok és asszonyaik. A királynéi intézmény az Árpádok korában. Bp. 2005. 119–120., 178.

⁷⁰ Lásd *Ganzer, K.*: Papsttum und Bistumbesetzung i. m. 18–19.; *Kosztá L.*: Egy francia származású főpap i. m. 28.

⁷¹ *Vetera monumenta historica Hungarum sacram illustrantia I–II*. Ed. Augustinus Theiner. Romae 1859–1860. (a továbbiakban: VMHH) I. 24–25. XLI. sz. RPR 6337. sz. (1220. augusztus 25.)

⁷² RPR 6338. sz. (1220. augusztus 25.)

⁷³ Vö. *Harvey, K.*: Episcopal Appointments in England i. m. 42–43

⁷⁴ Vö. *Ganzer, K.*: Papsttum und Bistumbesetzung i. m. 24–25.

⁷⁵ Lásd *Kosztá L.*: Egy francia származású főpap i. m. 29.

Az eljárás nem tartott hosszú ideig, a pápa már 1221. január 29-én kelt levelében⁷⁶ arról értesítette Bertalant, hogy felmentette a *defectus etatis* vádja alól, ugyanakkor püspöki teendőinek ellátásában korlátozta, mivel a vizsgálat eredménye szerint képzettsége nem volt megfelelő. Ezért segítőköt kellett maga mellé vennie, amíg a képzettség megfelelő fokát el nem éri.⁷⁷ Ezzel párhuzamosan a pápa János esztergomi érsek jogainak felfüggesztését is feloldotta.⁷⁸ A király jelölte tehát ebben az esetben is megtarthatta hivatalát – a pápai vizsgálat dacára.

1222-ben Vilmos erdélyi püspök halála után a káptalan választása Rajnáld váradi prépostra esett. Ő Ugrin kalocsai érsek, valamint a király és a királyné támogatását is élvezte, azonban fél szemére vak lévén a kánonjog szerint nem volt alkalmas a püspöki hivatal betöltésére. Ám a király kérésére III. Honorius – vizsgálat nélkül – megadta a felmentést és június 4-én megbízta a kalocsai érseket Rajnáld beiktatásával.⁷⁹

Esztergomban Tamás érsek⁸⁰ 1224-es halála után merültek fel újra nehézségek, a székeskáptalan egyik része ugyanis Dezső csanádi, míg a másik Jakab nyitrai püspököt választotta érsekké.⁸¹ III. Honorius kánoni kifogások alapján mindkét jelölést elutasította, és 1225 márciusában új eljárásra szólította fel kanonokokat. A személyes felügyelettel a váci és az egri püspököt bízta meg.⁸² A káptalan egy része továbbra is a csanádi főpap jelölése mellett foglalt állást, mások Tamás főesperest óhajtották érsekké tenni, amit azonban a korábbiakhoz hasonlóan III. Honorius a választás nem kánoni voltával indokolva elutasított. Minderről az ugyanazon év szeptemberében írt újabb felszólításából értesülünk, amellyel az egyházfő a káptalan négy képviselőjét magához rendelte.⁸³ Végül egy negyedik személyben, Róbert veszprémi püspökben sikerült megegyezniük a káptalan

⁷⁶ RPR 6532. sz.

⁷⁷ Vagyis a kánonjognak megfelelő életkort már elérte. VMHH I. 26. XLVI. sz. III. Honorius erről az egri és a veszprémi püspököt is értesítette. RPR 6533. sz. A pápa 1221. április 17-én írt Bertalannak. RPR 6615. sz. Bertalan arról tett panaszt a pápánál, hogy a korlátozások miatt kár érte püspökségét. Lásd VMHH I. 28. L. sz.; *Kosztó L.*: Egy francia származású főpap i. m. 28–29.

⁷⁸ 1221. április 19-én. VMHH I. 28. LI. sz., RPR 6618. sz. Április 23-án erről az esztergomi káptalan tagjait is értesítette. RPR 6629. sz. Vö. *Kiss G.*: Mutatis mutandis? i. m. 270.

⁷⁹ RPR 6850. sz.; I Regesti del Pontefice Onorio III. Dall' anno 1216 all' anno 1227. I–II. Ed. Pietro Pressutti. Roma 1884–1885. (a továbbiakban: RPO) 4022. sz.; *Zsoldos A.*: Magyarország világi archontológiája i. m. 89.; *Harald Zimmermann*: Der Deutsche Orden in Siebenbürgen. Eine diplomatische Untersuchung. (Studia Transylvanica 26.) Köln–Weimar–Wien 2011. 81.

⁸⁰ Lásd *Zsoldos A.*: Magyarország világi archontológiája i. m. 81

⁸¹ Uo. 84., 93. Vö. *Fraknői V.*: A magyar királyi kegyúri jog i. m. 30–31.

⁸² „Quum olim duas postulationes, unam videlicet de venerabilibus fratribus Cenadiensi et reliquam de Nitriensi, episcopis, in vestra duxeritis ecclesia celebrandas, nos nullam etiam inuenientes canonicam, utramque retulimus iustitia exigente [...]” – VMHH I. 54. CXVI. sz., RPR 7382. sz., RPO 5389. sz.

⁸³ „presentatum nobis utriusque partis processum minus canonicum inuenimus; electionem casuavimus, et postulationem non duximus admittendam”. – VMHH I. 63–64. CXXXIV. sz., RPR

képviselőinek, akit – engedélyezve az áthelyezését Veszprémből – ki is nevezett a pápa, és 1226. március 13-án kelt levelével Róbertet, a káptalant és II. Andrást minderről értesítette.⁸⁴ Az esettel kapcsolatban fel kell hívnunk a figyelmet a pápa eljárására, aki akkurátusan megvizsgált(atott) minden egyes választást, és ha kellett, a kánonjog alapján emelt kifogást. Ugyancsak fontos tényező, hogy egyik pápai oklevél sem tájékoztat a magyar király szerepéről, III. Honorius csak végleges döntés meghozataláról értesítette Andrást, akinek figyelmébe ajánlotta az új főpapot és emlékeztette őt Róbert szerepére a közte és fia, Béla között lévő feszültség idején.⁸⁵ Mivel a főpap püspöksége előtt királyi kancellárként szolgált,⁸⁶ személye ellen – érthető módon – nem merült fel kifogás.

Az 1230-as években a váradi püspökválasztás körül merültek fel olyan problémák, amelyek miatt több évig elhúzódó pereskedés kezdődött.⁸⁷ A káptalan tagjai ugyanis Sándor püspök⁸⁸ 1230. évi halála után nem IX. Gergely (1227–1241) jelöltjét, Primogenitus pápai alszerpapot, győri prépostot,⁸⁹ hanem Osl nb. Osl fia Benedek esztergomi olvasókanonokot⁹⁰ választották püspökké.⁹¹ A kanonokok egy része azonban panaszt emelt ez ellen az Apostoli Széknél⁹² világi befolyás gyanújára és a püspökség javainak hanyag kezelésére hivatkozva. IX. Gergely így 1230-ban a kalocsai érsek által adott megerősítést érvénytelennek nyilvánította, és a szentgotthárdi apátot, valamint bírótársait bízta meg az ügy kivizsgálásával.⁹³ Az eljárás miatt Benedek óvást emelt a Szentszéknél, de az illetékes pápai ügyhallgatók nem

7485. sz., RPO 5666. sz. Lásd *Beke Margit*: Róbert. 1226. március 13.–1239. november 2. e. In: *Esztergomi érsek i. m.* 99.

⁸⁴ RPR 7547. sz., RPO 5857. sz.; RPR 7545., RPO 5855. sz.; RPR 7546. sz., RPO 5856. sz. Lásd *Beke M.*: Róbert i. m. 99. Vö. *Fraknói V.*: Magyarország egyházi és politikai i. m. 51.

⁸⁵ MREV I. 72. LXXXV. sz.

⁸⁶ *Zsoldos A.*: Magyarország világi archontológiája i. m. 107.

⁸⁷ Lásd *Ganzer, K.*: Papsttum und Bistumbesetzung i. m. 113.; *Kosztai L.*: Egy francia származású főpap i. m. 35.

⁸⁸ *Zsoldos A.*: Magyarország világi archontológiája i. m. 98.

⁸⁹ Primogenitus zágrábi kanonok, majd győri prépost volt, bár utóbbi méltóság betöltésével problémái akadtak. RPR 7050. sz., RPO 4424. sz. Lásd *C. Tóth Norbert – Horváth Terézia*: A győri székeskáptalan archontológiája 1200–1458. Győr 2019. 15.

⁹⁰ *C. Tóth Norbert*: Az esztergomi székes- és társaskáptalanok archontológiája 1100–1543. Bp. 2019. 28.; *Zsoldos A.*: Magyarország világi archontológiája i. m. 98.

⁹¹ Vö. *Fraknói V.*: A magyar királyi kegyúri jog i. m. 36–37.

⁹² Egy későbbi oklevelében a pápa a káptalan többségére is utalt. Árpádkori új okmánytár I–XII. Közzéteszi Wenzel Gusztáv. Pest–Bp. 1860–1874. (a továbbiakban: ÁÚO) VII. 14. 8. sz.; RPR 10232. sz.; Les registres de Grégoire IX. Recueil des bulles de ce pape publiées et analysées d'après les manuscrits originaux du Vatican par Lucien Auvray I–IV. Paris 1890–1955. (a továbbiakban: RG IX) 3304. sz. Vö. *Ganzer, K.*: Papsttum und Bistumbesetzung i. m. 12–18.

⁹³ Ez a Jakab legátusnak 1232. december 23-án írt levél alapján ismert. RPR 9061. sz., RG IX. 1008. sz. Lásd *Ahmási Tibor*: Egy ciszterci bíboros a pápai világhatalom szolgálatában. Pecorari Jakab magyarországi legációja. Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 5. (1993) 134., 136.; *Ganzer, K.*: Papsttum und Bistumbesetzung i. m. 113. Egy másik oklevél szövegében található utalás arra, hogy az apát is bízott meg szubdelegáltakat. ÁÚO VII. 14. 8. sz., RPR 10232. sz., RG IX. 3304. sz.

mentették fel a vádak alól, sőt újabbak merültek fel ellene. Az 1232 és 1234 között Magyarországon tartózkodó legmagasabb rangú pápai követ, a bíboros-legátus Pecorari Jakab ebben a szituációban kapta feladatul az ügy további vizsgálatát, illetve a tanúk kihallgatását. A vizsgálat részletei nem ismertek, csupán az biztos, hogy Benedek a legátus eljárása után is megtartotta hivatalát.⁹⁴

Mivel az ügy továbbra sem jutott nyugvópontra, 1236. augusztus 25-én IX. Gergely a pécsi püspököt, a pécsváradi apátot és a veszprémi püspököt bízta meg a további vizsgálat lefolytatásával.⁹⁵ Ezen felhatalmazás szövege alapján ismert, hogy Jakab legátus az ügyet visszaküldte a pápai udvarba, ahol a feleknek képviselőik útján kellett megjelenniük. A kijelölt ügyhallgatók azonban ekkor sem hoztak ítéletet, mivel Benedek prokurátora ismét óvást nyújtott be az eljárás ellen. Az ekkor már több éve folyó per lezárásával kapcsolatban jelentős lépésnek tekinthető, hogy az új küldöttbírók⁹⁶ felhatalmazásában már szerepelt az *appellatione remota* kitétel, vagyis elméletileg fellebbezés kizárásával kellett végső döntést hozniuk, akár az egyik fél ellenállása esetén is. A delegáltaknak, amennyiben bűnösnek találják, fel kell függeszteniük Benedeket a püspökség javainak a kezelésétől.⁹⁷ Egy másik levelében a pápa a per anyagi jellegű részleteit is szabályozta.⁹⁸

Az eset végül – bár nem a pápai eljárás folytán – nyugvópontra jutott, mivel Primogenitus, a pápa jelöltje elhunyt, így Benedek vetélytárs nélkül maradt. Erre tekintettel IX. Gergely egy 1240. november 15-én az esztergomi érseknek és a pilisi apátnak küldött levelével⁹⁹ az ügy lezárását adta parancsba.¹⁰⁰ Benedek tehát a hosszadalmas eljárás ellenére megtartotta hivatalát, majd a tatárjárás után IV. Ince a győri püspökségbe helyezte őt át.

Esztergomban Róbert érsek 1239 novemberi halála után a székeskáptalan – a korábbiaktól eltérően – egyhangúlag választotta meg Rátót nb. Mátyás váci püspököt, majd erről küldötteik útján tájékoztatták az egyházfőt.¹⁰¹ A pápa kezdetben mégis elutasította az elekcíót, mivel indoklása szerint az a kánonjog

⁹⁴ Zsoldos A.: Magyarország világi archontológiája i. m. 98.

⁹⁵ RPR 10232. sz., RG IX. 3304. sz.

⁹⁶ Vö. Ganzler, K.: Papsttum und Bistumbesetzungen i. m. 113.

⁹⁷ „audiret causam et appellatione remota fine debito terminaret” – ÁÚO VII. 16. 8. sz.

⁹⁸ 1236. augusztus 28. CDH IV/1. 44. RPR 10234. sz., RG IX. 3307. sz.

⁹⁹ RPR 10961. sz., RG IX. 5315. sz. Vö. Ganzler, K.: Papsttum und Bistumbesetzungen i. m. 113.

¹⁰⁰ Benedek időközben székeskáptalana két kanonokjával is ellentétbe került. „Verum cum dictus Primogenitus viam sit universe carnis ingressus, et adeo iam fuerit in causa ipsa processum, quod iam plene possit de illa liquere, nos penitus sustinere nolentes [...]. Alexandrum vero et Johannem canonicos Waradienses, prosecutores huiusmodi negotii, qui ad beneficia sua, quibus per eundem Waradiensem extiterant spoliati” – ÁÚO II. 108. 66. sz.

¹⁰¹ Varga Lajos: Rátót nembeli Mátyás, 1239. november 2. u.–1241. április 11. In: Esztergomi érsek i. m. 104.; Štulrajterová, K.: Headquarters versus Local Boards i. m. 33.; Zsoldos A.: Magyarország világi archontológiája i. m. 81., 96.

figyelmen kívül hagyásával történt, ahogy arról delegáltjai tájékoztatásából értesült.¹⁰² IX. Gergely kifogása azonban aligha állt szilárd lábakon, ugyanis döntését több egyházi és világi előkelő – többek között a király, IV. Béla és fivére, Kálmán herceg – kérelmének a hatására megváltoztatta, és megerősítette a választott érseket, illetve az esztergomi küldöttek útján elküldte a palliumot Csák nb. Ugrin kalocsai érseknek, hogy azt ő adja át Mátyás számára.¹⁰³ Az egyházfő és az uralkodó akarata tehát ez esetben hamar összhangba került.

Mivel a kánoni választás elve nem kizárólag a püspöki és érseki méltóságok betöltésénél jelent meg, érdemes egy pillantást vetni a székes- és társaskáptalanokra is – bár esetükben a főpapitól eltérő volt a jogi helyzet¹⁰⁴ –, különösen, mivel utóbbiak között számos királyi alapítású egyház¹⁰⁵ volt, amelyeknél az uralkodói akarattal is számolni kellett. A prelátusokkal kapcsolatban kialakult nehézségekkel az 1225-ös aradi prépostválasztás mutat talán a legnagyobb hasonlóságot, továbbá jó példa arra is, hogy egy ilyen, az egyházi hierarchia alsóbb fokán álló méltóság betöltése is nagy jelentőséggel bírhatott a pápák szemében. Aradon III. Honorius káplánja, Johannes Caputius préposttá tételét támogatta,¹⁰⁶ aki azonban nem tölthette be a méltóságot, mivel azt II. András jelöltje, Albert nyerte el.¹⁰⁷ A pápa az ügy miatt II. Andrásához fordult,¹⁰⁸ hogy előmozdítsa Johannes ügyét. Emellett azonban az ügy kivizsgálásával és Johannes védelmével meghatalmazta a győri püspököt és prépostot.¹⁰⁹ Az aradi társaskáptalan jogállásával kapcsolatban fontos rámutatni, hogy királyi, és így, bár a kalocsai érseki tartomány területén fekvő, de az esztergomi érsekség alá tartozó egyházzól¹¹⁰ van szó. Róbert megerősítésének elhúzóódása¹¹¹ miatt tehát egy lehetséges szereplővel kevesebb kapcsolódott be az ügybe. Végül a pápa visszakozni kényszerült, elismerve a király bemutatási jogát (*praesentatio*), és 1227-ben Albert megkapta a pápai megerősítést.¹¹²

¹⁰² A káptalannak címezve (1240. március 6.): „quia ipsam constitit minus canonice celebratam” – VMHH I. 174. XXXXVI. sz., RPR 10850. sz., RG IX III. 5082. sz. A választott érseknek is írt IX. Gergely: RPR 10851. sz., RG IX III. 5085. sz.

¹⁰³ RPR 10850. sz., RG IX III. 5082. sz. Vö. *Fraknói V.*: A magyar királyi kegyúri jog i. m. 25–26., 31.; *Ganzer, K.*: Papsttum und Bistumbesetzungen i. m. 129.; *Varga L.*: Rátót nembeli Mátyás i. m. 104.; *Štulrajterová, K.*: Headquarters versus Local Boards i. m. 33–34.

¹⁰⁴ Vö. *Fraknói V.*: A magyar királyi kegyúri jog i. m. 38–39.

¹⁰⁵ Vö. *Kiss G.*: Királyi egyházak i. m. 89–103.

¹⁰⁶ RPR 7472. sz., RPO 5627. sz.

¹⁰⁷ Albert később a királyi kancellár tisztét is betöltötte. *Zsoldos A.*: Magyarország világi archontológiája i. m. 108.

¹⁰⁸ RPR 7471. és 7472. sz. (1225. szeptember 3-án és 4-én).

¹⁰⁹ 1225. szeptember 10. VMHH I. 63. CXXXI. sz., RPR 7476. sz., RPO 5638. sz.

¹¹⁰ *Kiss G.*: Királyi egyházak i. m. 73–74.

¹¹¹ *Zsoldos A.*: Magyarország világi archontológiája i. m. 81.

¹¹² RPR 7665. sz., RPO 6232. sz. Lásd *Kiss G.*: Királyi egyházak i. m. 49., 74.; *Fraknói V.*: A magyar királyi kegyúri jog i. m. 38., 44–45.

1241-ben a pápa a fehérvári káptalan ügyében járt el. IX. Gergely február 25-ei dátummal az ekkor Magyarországon tartózkodó klerikusát, Johannes de Civitellát bízta meg a kanonokok által megválasztott Benedek budai prépost – később kalocsai, majd esztergomi érsek¹¹³ – megerősítésével, amennyiben a jelölt alkalmas és az elekció a kánonjognak megfelelően történt. Felhatalmazása szerint a pápai káptalan maga is fogadhatta az új prépost esküjét, amennyiben az nem lett volna képes Rómába utazni,¹¹⁴ ám az 1241. évi események végül lehetetlenné tették az eljárást.

Az 1241–1242. év történései persze nem csak a fehérvári prépostság helyzetére voltak hatással, a tatárjárás következményei a teljes magyarországi egyházat súlyosan érintették: mindkét érseki szék mellett üresedésben volt a győri, erdélyi és a nyitrai püspökség, illetve számos alsóbb egyházi méltóság is.¹¹⁵ 1243-ban, IV. Ince pontifikátusának kezdetétől számos pápai megbízás ismert, amely a pozíciók betöltését célozta. A legsürgetőbb a két érseki szék helyzetének rendezése volt mind IV. Béla, mind a Szentszék számára. A király már 1242 tavaszán elküldte követét ez ügyben Rómába – mivel a pápai szék épp üresedésben volt,¹¹⁶ a kardinálisokhoz.¹¹⁷ Esztergom élére a váci püspök és korábbi királyi kancellár, Bánca nb. István került, míg Kalocsa érseke a már korábban említett fehérvári prépost, hivatalban lévő királyi kancellár, Benedek lett. Mindketten IV. Béla támogatói közé tartoztak,¹¹⁸ így a magyar király oldaláról nem is merülhetett fel kifogás az elekciók ellen. IV. Ince néhány nappal megválasztása és beiktatása után, 1243. július 7-én kelt levelével Bulcsú csanádi püspököt, valamint a pannonhalmi és szentgotthárdi apátokat bízta meg az esztergomi *electus* megerősítésével és a szükséges eskü fogadásával.¹¹⁹ Egy

¹¹³ Zsoldos A.: Magyarország világi archontológiája i. m. 81., 84.

¹¹⁴ Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis – A veszprémi püspökség római oklevéltára I–IV. Ed. Fraknoi Vilmos – Lukács József. Bp. 1896–1907. (a továbbiakban: MREV) I. 115. CXXXII. sz., RPR 10992. sz., RG IX. 5380. sz.

¹¹⁵ Thomae archidiaconi Spalatensis Historia Salonitanorum atque Spalatinorum pontificum. Archdeacon Thomas of Split History of the Bishops of Salona and Split. Eds. Olga Perić et al. (Central European Medieval Texts 4.) Bp.–New York 2006. 268–269., 272–273.; *Anonymus and Master Roger*: Anonymus, Notary of King Béla. The Deeds of the Hungarians. Eds, trans. Martyn Rady – László Veszprémy. Master Roger's Epistle to the Sorrowful Lament upon the Destruction of the Kingdom of Hungary by the Tatars. Trans. János M. Bak – Martyn Rady. (Central European Medieval Texts 5.) Bp.–New York 2010. 186–189.; Zsoldos A.: Magyarország világi archontológiája i. m. 81., 84., 89., 91., 93.; Szűcs J.: A kereszténység belső politikuma i. m. 167.

¹¹⁶ A 13–14. századi pápai széküresedésekkel kapcsolatban legutóbb lásd *Andreas Fischer*: Ecclesia acephala, Patrimonium ohne Papst. Die Vakanz des Apostolischen Stuhls im 13. und 14. Jahrhundert. In: *Interregna im mittelalterlichen Europa. Konkurrierende Kräfte in politischen Zwischenräumen*. Hrsg. Norbert Kersken – Stefan Tebruck. (Tagungen zur Ostmitteleuropaforschung 38.) Marburg 2020. 209–238.

¹¹⁷ Szűcs J.: A kereszténység belső politikuma i. m. 167.

¹¹⁸ Uo. i. m. 164., 167. Vö. *Ganzer, K.*: Papsttum und Bistumbesetzungen i. m. 154.

¹¹⁹ RPR 11081. sz., Les registres d'Innocent IV. I–IV. Ed. Élie Berger. Paris 1881–1919. (a továbbiakban: RI IV) 11. sz. Vö. *Varga Lajos*: Bánca nembeli I. István, 1242. május – 1253. november 13. e. In:

héttel az első mandátum után, 1243. július 15-ei kelettel ugyancsak bírói felhatalmazás nélkül, végrehajtóként rendelte ki a pápa az esztergomi, a győri és az esztergom-szentgyörgyi prépostokat a kalocsai érsekség ügyében. Feladatuk annyiban tért el az esztergomi esettől, hogy a megerősítés és az eskü vétele mellett intézkedniük kellett, hogy Benedek a *suffraganeus*aitól vegye fel a püspöki rendet.¹²⁰

A győri püspökség esete hasonlóan sürgető volt, ez ügyben 1243. július 11-én kelt a pápai rendelkezés, amellyel megbízottjait – a választott nyitrai püspököt, Ádám esztergom-szenttamási prépostot, illetve Péter kalocsai kanonokot, pápai alszerpapot¹²¹ – arra utasította, hogy Benedek váradi püspököt, mivel a győri káptalan egyhangúlag őt ajánlotta, helyezték át a dunántúli püspöki székre.¹²² Osl nb. Osl fia Benedeket korábban már említettük – ő volt az, aki Primogenitus pápai alszerpappal, IX. Gergely támogatótjával szemben tudta megtartani a váradi püspöki méltóságot. Ennek alapján, illetve mivel 1243. január 21-én már mint posztulált győri püspök szerepelt egy királyi oklevélben, esetében is egyértelműen IV. Béla jelöltjével számolhatunk.¹²³ Váradi püspökként egy 1243. június 2-án kelt királyi oklevél méltóságsorában szerepel utoljára,¹²⁴ míg győriként egy 1244. június 15-ei oklevélben.¹²⁵ Mindezek alapján azt feltételezhetjük, hogy a pápai delegáltak végrehajtották megbízásukat. Benedek azonban a következő évben meghalt.¹²⁶ Utódjáról IV. Béla egy 1245. szeptember 7-én kelt levele tudósít, amelyben a győri püspökké választott Artolf erdélyi püspök megerősítését kérte IV. Incétől.¹²⁷ Esetében nem ismert pápai mandátum, mindenesetre a megerősítés megtörténhetett, Artolf 1251 novemberéig bizonyosan győri püspök volt.¹²⁸

1245-ből származik az első olyan adat, mely szerint az új főpap megválasztása már nem a tatárjárás következménye volt. 1244-ben Bertalan veszprémi püspök

Esztergomi érsekek i. m. 107.; *Kiss Gergely*: Dél-Magyarországtól Itáliáig. Bánca nembeli István (1205 k. – 1270) váci püspök, esztergomi érsek, az első magyarországi bíboros életpályája. Pécs 2015. 23–25.

¹²⁰ RPR 11091. sz., RI IV. 19. sz. Vö. *Udvardy J.*: A kalocsai érsekek életrajza i. m. 134–135.; *Ganzer, K.*: Papsttum und Bistumbesetzungen i. m. 147.

¹²¹ *C. Tóth Norbert*: A kalocsa-bácsi főegyházmege káptalanjainak középkori archontológiája. Kalocsa 2019. 116.; *Barabás Gábor*: Pápai káplánok a 13. századi Magyarországon. Szentszéki megbízások és helyi karrieriek. *Történelmi Szemle* 60. (2018) 112.

¹²² CDH VII/5. 262. CXLVI. sz., RPR 11084. sz. Vö. *Ganzer, K.*: Papsttum und Bistumbesetzungen i. m. 154.

¹²³ *Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica*. Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke I–II/1. Ed. Emericus Szentpétery. Bp. 1923–1943. II/2–4. *Manuscriptis Emericus Szentpétery adhibitis et completis criticis digessit Iván Borsa*. Bp. 1961–1987. (a továbbiakban: RA) 734. sz.; *Zsoldos A.*: Magyarország világi archontológiája i. m. 91., 98.

¹²⁴ RA 744. sz.; *Zsoldos A.*: Magyarország világi archontológiája i. m. 98.

¹²⁵ RA 769. sz.; *Zsoldos A.*: Magyarország világi archontológiája i. m. 91.

¹²⁶ Uo. i. m. 91.

¹²⁷ RA 817. sz.; *Zsoldos A.*: Magyarország világi archontológiája i. m. 91.

¹²⁸ Uo. i. m. 91.; *Győri Éva*: Győri püspökök a XIII. században. *Belvedere Meridionale* 20. (2008) 1–2. sz. 28., 31.

halála után¹²⁹ a kanonokok nem követték az ilyenkor szokásosnak mondható eljárást; nem várták meg a király ajánlását, és – az általános kánoni elveknek megfelelően – lefolytatták az elekciót. Választásuk egyik társukra, Zelandra (Zelandus, Zlaudus) esett, akit Bánca István esztergomi érsek is megerősített méltóságában.¹³⁰ IV. Béla azonban panasszal élt az Apostoli Széknél, IV. Ince pedig a király kérelmére, valamint – ahogy a szöveg is hangsúlyozza – az ország szokásainak megfelelően és az uralkodónak az egyházfő által is elismert ősi jogaira hivatkozva¹³¹ Benedek kalocsai érseket, illetve a pilisi és szentgotthárdi apátokat bízta meg a helyzet kivizsgálásával.¹³² A konfliktus végül kompromisszumos megoldással zárult, Zeland 1262-ig viselte a veszprémi püspöki címet.¹³³

1248-ban ismét egy választás miatt emeltek panaszt IV. Incénél, azonban ezúttal nem a király, hanem a zágrábi főesperes, Albert volt a panaszos fél. István püspök halála után ugyanis a zágrábi káptalan választásra gyűlt össze, Albert azonban elutasította erre vonatkozó jogukat, arra hivatkozva, hogy kiközösítés alatt állnak. A kanonokok ennek ellenére is lefolytatták a választást, és döntésük értelmében Türje nb. Fülöp dömösi prépost, Mária királyné kancellárja lett az új püspök.¹³⁴ A zágrábi káptalan döntése ellen Albert személyesen tett panaszt, először a kalocsai érseknél, majd – miután Benedek ennek ellenére megerősítette a választást – a Kúriában.¹³⁵ A pápa a csanádi és szerémi püspököket, illetve a pilisi apátot bízta meg az ügy kivizsgálásával, valamint hogy a feleket az Apostoli Szék elé idézzék – ítélethozatal céljából.¹³⁶ A vizsgálat részletei ezúttal sem ismertek, de az feltehetően Fülöp javára döntött, aki így 1262-ig, esztergomi érsekké választásáig töltötte be a zágrábi püspöki méltóságot.¹³⁷

A következő gondokat okozó választás Bánca nb. István esztergomi érsek 1252. évi bíborosi rangra emeléséhez kapcsolódik, az első magyar származású kardinális ugyanis kifejezetten nehezen zárta le a korábbi érseki méltósághoz fűződő

¹²⁹ *Zsoldos A.*: Magyarország világi archontológiája i. m. 100.

¹³⁰ *Vö. Kiss G.*: Dél-Magyarországtól Itáliáig i. m. 28–29.; *Szűcs J.*: A kereszténység belső politikuma i. m. 168.; *Solyósi L.*: Egyházi-politikai viszonyok i. m. 48.

¹³¹ Az angol királyok a pápánál emelt, választásokra vonatkozó kifogásaival kapcsolatban lásd *Harvey, K.*: *Episcopal Appointments in England* i. m. 88–99.

¹³² „de antiqua regni sui consuetudine hactenus pacifice observata, in electionibus pontificum consensus regius debeat postulari [...] contra consuetudinem huiusmodi temere venientes, assensu eius, sicut debuit, minime requisito, qui commode requiri potuisset et de iure debebat” – MREV I. 120. CXLI. sz., RPR. 11567. sz., RI IV. 1074. sz. *Vö. Fraknói V.*: A magyar királyi kegyúri jog i. m. 17., 23–25., 37.

¹³³ *Zsoldos A.*: Magyarország világi archontológiája i. m. 100.

¹³⁴ Uo. 115.

¹³⁵ Lásd *Udvardy J.*: A kalocsai érsekek életrajza i. m. 137.; *Szűcs J.*: A kereszténység belső politikuma i. m. 168.; *Fraknói V.*: A magyar királyi kegyúri jog i. m. 24.

¹³⁶ RPR 13034. sz., RI IV. 4171. sz.

¹³⁷ *Zsoldos A.*: Magyarország világi archontológiája i. m. 103.

kapcsolatát. 1252 decemberében a pápa először az esztergomi egyház *in spiritualibus et temporalibus* adminisztrátorává¹³⁸ nevezte ki, majd a következő év júniusában arra is engedélyt adott számára, hogy visszatérjen a Magyar Királyságba, feltehetően nem függetlenül egy hónappal korábbi legátusi kinevezésétől.¹³⁹ IV. Béla mindenesetre nem volt meglegedve ezzel a helyzettel, és Benedek kalocsai érsek Esztergomba helyezésének megerősítését kérte IV. Incétől.¹⁴⁰ Az egyházfő ugyan már 1253. júniusában döntésre szólította fel Báncsa nb. Istvánt,¹⁴¹ Benedek megerősítése csak 1254. február 25-én történt meg,¹⁴² a palliumot pedig az új esztergomi főpap a Kúriában tartózkodó prokurátoraival, Péter csázmái préposttal, Otomarus nógrádi főesperessel és Rajnalddal, a banai egyház plébánosával küldte meg Benedek számára.¹⁴³ Esetükben tehát ugyan pápai megbízással van dolgunk, de árnyalja a képet, hogy Benedek érsek küldöttjeiként jártak a Szentszéken az ügyben, így eshetett rájuk a választás. Összességében ez esetben, a királyi panasz ellenére sem beszélhetünk vizsgálatról, IV. Ince döntése feltehetően IV. Béla kérése és Báncsa nb. Istvánnak a bíborosi méltóság melletti döntése alapján született meg.¹⁴⁴

Benedek Esztergomba helyezését ugyan nem követte vita a kalocsai és bácsi káptalanokban, egy pápai oklevél azonban betekintést enged a kánoni választások eljárásának gyakorlatába. 1255 februárjában ugyanis IV. Sándor engedélyezte Lőrinc szenternyei prépost¹⁴⁵ és kalocsai kanonok, valamint Miklós bácsi kanonok¹⁴⁶ részére, hogy 150 márka kölcsönt vegyenek fel a két káptalan terhére. A klerikusok ugyanis az ő képviseletükben intézték a Tamás, korábbi fehérvári

¹³⁸ Az 1262 januárjában, Benedek halála után megválasztott Türje nb. Fülöp zágrábi püspök esetében is adminisztrátori kinevezéssel találkozunk. RPR 18212. sz., RU IV. 40. sz. Az adminisztrátori hivatallal kapcsolatban lásd *Kiss Gergely*: A pápai képviselet. In: *Varietas delectat* i. m. 11–57., 48–49.

¹³⁹ *Kiss G.*: Dél-Magyarországtól Itáliáig i. m. 41–42.

¹⁴⁰ *Szűcs J.*: A kereszténység belső politikuma i. m. 169–171. Vö. *Solymosi L.*: Egyházi-politikai viszonyok i. m. 48.

¹⁴¹ RPR 15002. sz., RI IV. 6800. sz. Lásd még: RPR 15007. sz., RI IV. 6801. sz.; RPR 15008. sz.

¹⁴² RPR 15251. sz., RI IV. 7316. sz.; RPR 15252. sz.

¹⁴³ RPR 15245. sz., RI IV. 7296. sz.; RPR 15271. sz. Lásd *Kiss G.*: Dél-Magyarországtól Itáliáig i. m. 43. Vö. *Fraknói V.*: A magyar királyi kegyúri jog i. m. 31–33.; *Fraknói V.*: Magyarország egyházi és politikai i. m. 70–72.

¹⁴⁴ A pápa 1254. április 1-jei kelettel évi 300 márka ezüst kifizetését rendelte el a volt érsek számára kárpótlás gyanánt. Ennek biztosításával IV. Ince a zirci és a pannonhalmi apátokat bízta meg. RPR 15312. sz. L. *Kiss G.*: Dél-Magyarországtól Itáliáig i. m. 43.

¹⁴⁵ Személyére lásd *Ternovác Bálint*: A szerémi püspökök életrajza, valamint a kő, illetve a szenternyei székeskáptalan archontológiája a 14. század közepéig. *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* 23. (2011) 36–37.; *C. Tóth Norbert* – *Ternovác Bálint*: Káptalanok a Drávántúlon. A boszniai, kő és szenternyei székeskáptalanok és a pozsegai társaskáptalan középkori archontológiája. (Thesaurus Historiae Ecclesiasticae in Universitate Quinqueecclesiensi 11.) Pécs 2020. 93.

¹⁴⁶ *C. Tóth N.*: A kalocsa-bácsi főegyházmege i. m. 70., 72.

prépost megválasztása körüli ügyeket a pápai Kúriában, amely során a vártnál több kiadás merült fel.¹⁴⁷

Bánca kardinális az 1263. évi zágrábi püspökválasztásban is szerepet játszott, ő volt az ugyanis, aki a káptalan választását, mely István pozsonyi prépostra esett, megsemmisítette a szükséges életkor hiányára hivatkozva, és Timót volt zalai főesperes, pápai káplán javára döntött.¹⁴⁸ Figyelemre méltó, hogy a bíboros az ugyancsak pápai kápláni címet viselő saját unokaöccsével, Istvánnal szemben döntött így, bár az a későbbi pályafutására nem volt komoly hatással, hiszen ekkor Bolognában folytatott tanulmányokat, utóbb pedig kalocsai érsek lett belőle.¹⁴⁹ IV. Orbán (1261–1264) pápa 1263 szeptemberében hagyta jóvá Bánca kardinális döntését, és megerősítette Timótot a püspökségben,¹⁵⁰ de azzal sem a zágrábi káptalan, a klerikusok és a város, sem pedig IV. Béla nem elégedett meg. Előbbiek megakadályozták az új főpapot, hogy egyáltalán belépjen a püspöki székhelyre, míg a magyar király panaszt emelt a döntés ellen az Apostoli Széknél Timót alacsony származására hivatkozva, később pedig arra, hogy emiatt nem alkalmas királyi tanácsadónak.¹⁵¹ Megjegyzendő, hogy az uralkodó eredeti jelöltje Bejc nb. Farkas fehérvári prépost, királyi alkancellár volt, aki 1262-ben, Türje nb. Fülöp Esztergomba helyezése után zágrábi *electusként* tűnt fel a királyi oklevelekben, majd győri püspök lett.¹⁵² A zágrábi kanonokok a pápai megerősítés elmaradása után választották meg az említett Bánca nb. István pozsonyi prépostot.¹⁵³

IV. Orbán pápa 1264 januárjában, feltehetően a zágrábiak ellenállásáról szóló hírek megérkezése után úgy döntött, hogy a helyzet külső beavatkozást igényel,

¹⁴⁷ RPR 15682. sz., Les registres d'Alexandre IV. Ed. C. Bourel de la Roncière – J. de Loye – A. Paris Coulon, 1901–1953. 151. sz.; *Udvardy J.*: A kalocsai érsek életrajza i. m. 146. Vö. *Zsoldos A.*: Magyarország világi archontológiája i. m. 85.

¹⁴⁸ Vö. *Frañkó V.*: A magyar királyi kegyúri jog i. m. 37–38.

¹⁴⁹ *Kiss G.*: Dél-Magyarországtól Itáliáig i. m. 55–56.; *Udvardy J.*: A kalocsai érsek életrajza i. m. 155.; *Zsoldos A.*: Magyarország világi archontológiája i. m. 85.

¹⁵⁰ ÁÚO III. 45. 334. sz., RPR 18657. sz., Les registres d'Urbain IV (1261–1264). Recueil des bulles de ce pape. Ed. Jean Guiraud. Paris 1899–1929. (a továbbiakban: RU IV) 407. sz. Lásd még RPR 18653., 18658., 18659. sz. Vö. *Marko Jerković*: Imenovanje papinoga kapelana Timoteja zagrebačkim biskupom 1263. godine. Studija o odnosima srednjovjekovnih središta moći. Croatica Christiana periodica 39. (2015) 31.; *Ganzer, K.*: Papsttum und Bistumbesetzungen i. m. 257–258. Vö. *Sohyosi L.*: Egyházi-politikai viszonyok i. m. 48.

¹⁵¹ A pápai válasz alapján ismert RPR 19525. sz., Les Registres de Clément IV, 1265–1268. Ed. É. Jourdain. Paris 1945. (a továbbiakban: RC IV) 1012. sz. Lásd *Szűcs J.*: A kereszténység belső politikuma i. m. 171.; *Jerković, M.*: Imenovanje papinoga kapelana Timoteja i. m. 42.

¹⁵² Vö. *Győri É.*: Győri püspökök i. m. 28., 31.

¹⁵³ „Datum per manus magistri Farcasij electi Zagrabienensis aule nostre vice-cancellarij dilecti et fidelis nostri” – ÁÚO VIII. 49. 33. sz., RA 1327. sz. Lásd *Zsoldos A.*: Magyarország világi archontológiája i. m. 92., 103., 111.; *Jerković, M.*: Imenovanje papinoga kapelana Timoteja i. m. 20–31., 37–38.; *Thoroczkay Gábor*: A magyar Aachen első évszázada: a székesfehérvári prépostság története az Árpád-korban. In: Szent Márton és Benedek nyomában. Tanulmányok Koszta László emlékére. Szerk. Fedele Tamás – Hunyadi Zsolt. (Fontes et Libri 4.) Szeged–Debrecen 2019. 529.

így gyóntatóját, Valter ferences szerzetest és pápai káplánt bízta meg nunciusként azzal, hogy akár egyházi fenytékek alkalmazásával Timót számára lehetővé tegye a püspökség elfoglalását, illetve addig is maga kormányozza azt. Minderről a delegált mellett a zágrábi káptalan is értesítést kapott.¹⁵⁴ Timót azonban még 1265 őszén sem tudta elfoglalni a püspöki széket, sőt egyre távolabbinak látszott a megoldás. IV. Béla továbbra is ellenezte a pápai jelöltet és Demeter barsi főesperes¹⁵⁵ személyében követet küldött a frissen megválasztott IV. Kelemen pápához (1264–1268), hogy az ügyben ismételt tiltakozását fejezze ki.¹⁵⁶ Az egyházfő 1266. januári válaszában elutasította a király érveit, ahogyan arról magát Timótot is értesítette,¹⁵⁷ majd június 22-ei kelettel megparancsolta István kalocsai érseknek – tehát a korábbi ellenjelöltnek –, hogy a Zágráb körüli egyházakat rendelje a püspökség alá és birtokait állítsa helyre.¹⁵⁸ Timót végleges elismerése mind a király, mind a káptalan részéről feltehetően csak 1268-ban történt meg, legalábbis erre utal a zágrábi káptalan egy április 15-én kelt, Timót valamely adás-vételére vonatkozó oklevele, amelyben a kanonokok már mint püspöküket említik őt.¹⁵⁹ A királyi oklevelek méltóságsorában ugyancsak 1268-ban jelent meg az új zágrábi püspök.¹⁶⁰

A zágrábi kanonokok egy része által 1263-ban „a Szentlélek sugallatára”, *per inspirationem*¹⁶¹ megválasztott Bánca nb. István, a bíboros unokaöccse, mint említettük, a pozsonyi prépost méltóságát viselte, illetve nagybátyja támogatásával Bolognában folytatott tanulmányokat. 1266-ban jött el számára a megfelelő idő, Smaragd érsek halála után ugyanis Bánca bíboros jelölésére a kalocsai székeskáptalan egy része érsekké választotta őt.¹⁶² A főpapi szék elfoglalása azonban ezúttal sem ment könnyen, a kanonokok egy csoportja ugyanis korábban már Demeter barsi főesperest, pápai káplánt választotta érsekké. IV. Kelemen először december 6-ai határidővel megidézte a Kúriába Demetert és támogatóit, azzal

¹⁵⁴ RPR 18785. sz., RU IV. 488. sz.; RPR 18787. sz., RU IV. 489. sz. Lásd *Jerković, M.*: Imenovanje papinoga kapelana Timoteja i. m. 40–42.

¹⁵⁵ *C. Tóth N.*: Az esztergomi székes- és társaskáptalanok i. m. 69. Demeter, bár a pápai oklevél tanúsága szerint vakmerően beszélt az egyházfő előtt, nem sokkal később mégis elnyerte a pápai kápláni címet. Lásd *Szűcs J.*: A kereszténység belső politikuma i. m. 171., 173–174.; *Barabás G.*: Pápai káplánok i. m. 115–116.

¹⁵⁶ VMHH I. 281–282. DXV. sz. Lásd még RA 1455. sz.

¹⁵⁷ RPR 19525., RC IV. 1012. sz.; RPR 19529. sz., RC IV. 1923. sz.

¹⁵⁸ RPR 19710. sz. Lásd *Jerković, M.*: Imenovanje papinoga kapelana Timoteja i. m. 43–44.

¹⁵⁹ Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae I–XV. Ed. Tadija Smičiklas. Zagrabiae 1904–1934. V. 463. 929. sz. Lásd *Jerković, M.*: Imenovanje papinoga kapelana Timoteja i. m. 44–45.

¹⁶⁰ RA 1577. sz.

¹⁶¹ „Capitulum ipsius ecclesie convenientes in unum, Spiritus Sancti gratia invocata” – ÁÚO III. 45. 334. sz., RPR 18657. sz., RU IV. 407. sz.

¹⁶² CDH IV/1. 360–361., RPR 20265. sz. Vö. *Ganzer, K.*: Papsttum und Bistumbesetzungen i. m. 265.; *Fraknoi V.*: Magyarország egyházi és politikai i. m. 77–78.

a kitételrel, hogy távolmaradásukkal elismerik István megválasztásának jogosságát.¹⁶³ Mivel nem jelentek meg, 1266. december 11-ei kelettel a pápa kinevezte Bánca nb. Istvánt kalocsai érsekké,¹⁶⁴ illetve ugyanazon a napon Fülöp esztergomi érseket és Fülöp váci püspököt bízta meg a beiktatással.¹⁶⁵ Demeter és a kanonokok képviselői időközben megérkeztek a pápához, akinek előadták az eljárással, illetve az István személyével kapcsolatos kifogásaikat (a szükséges életkor és tanultság hiánya).¹⁶⁶ A kérdés eldöntését IV. Kelemen egy háromtagú bíborosi bizottságra bízta, amelynek tagjai a portói bíboros-püspök, illetve a római S. Marco presbiter-bíborosa és a S. Maria in Portico diakónus-bíborosa voltak.¹⁶⁷ Jelentésük alapján a pápa végül elutasította Demeter kérését és ismételten megerősítette Bánca nb. Istvánt kalocsai érsekké választását.¹⁶⁸ Demeter végül 1268-tól fehérvári prépost és két ízben királyi alkancellár (1268–1270, 1277) lett.¹⁶⁹

Esztergomban 1273 és 1279 között több jelölt is igyekezett a maga számára megszerezni az érseki széket. Türje nb. Fülöp, korábbi zágrábi püspök halála után Erzsébet királyné támogatását maga mögött tudva Miklós erdélyi prépost, a nagyhatalmú Kán nem tagja,¹⁷⁰ korábbi királynéi alkancellár, ekkor királyi kancellár, erőszakkal vette rá az esztergomi székeskáptalant saját maga megválasztására. 1274-ben azonban – fordulván a politikai helyzet – Miklós elvesztette támogatottságát, és a megválasztását egyébként is ellenző káptalan Benedek aradi, utóbb óbudai prépostot, királyi alkancellárt¹⁷¹ tette meg

¹⁶³ „quod ante electionem ipsam quedam alia in eisdem ecclesiis de magistro Demetrio, archidiacono de Bors in ecclesia Strigoniensi celebrata fuerat electio, in cuius fraudem et preiudicium postmodum ad secundam electionem de ipso Stephano extitit de facto prima non cassata processum” – ÁUO III. 150–151. 98. sz.

¹⁶⁴ RPR 19889. sz., RC IV. 394. sz.

¹⁶⁵ RPR 19890. sz., RC IV. 395. sz. Lásd *Udvardy J.*: A kalocsai érsekek életrajza i. m. 156–157. Vö. *Chobot Ferenc*: A váci egyházmegye történeti névtára. Első rész: Az intézmények története. Második rész: A papság életrajzai. Vác 1915–1917. 477.

¹⁶⁶ „qui patiebatur in scientia et etate defectum” – CDH IV/3. 360. Vö. *Ganzer, K.*: Papsttum und Bistumbesetzung i. m. 265. A defektusokra lásd *Fedeles Tamás*: Magyar klerikusszentelések Rómában a hitújítás kezdetén (1516–1523). In: *Egyházi társadalom a Magyar Királyságban a 16. században*. Szerk. Varga Szabolcs – Vértesi Lázár. Pécs 2017. 59–60.

¹⁶⁷ Johannes de Toledo, Guillemus de Braio és Mattheus Ruberus Ursinus. *Konrad Eubel*: Hierarchia catholica medii aevii sive summorum pontificum, S.R.E. cardinalium, ecclesiarum antistitum series. I. [1198–1431]. Münster 1913. 7–8.

¹⁶⁸ RPR 19942. sz., RC IV. 407. sz.; *Szűcs J.*: A kereszténység belső politikuma i. m. 175.; *Udvardy J.*: A kalocsai érsekek életrajza i. m. 155–157.; *Bónis György*: A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon. Bp. 1971. 23.

¹⁶⁹ *Thoroczkay G.*: A magyar Aachen i. m. 530.; *Zsoldos A.*: Magyarország világi archontológiája i. m. 111–112.

¹⁷⁰ *Hegyi Géza*: Az erdélyi káptalan Árpád- és Anjou-kori archontológiája (1199–1387). Turul 92. (2019) 73.

¹⁷¹ *Zsoldos A.*: Magyarország világi archontológiája i. m. 112.

érsekké, ő azonban 1274 februárjától egészen 1276. november 18-ai haláláig nem kapott pápai megerősítést.¹⁷²

Benedek halála után az esztergomi kanonokok 1277 márciusában Héder nb. Kőszegi Péter veszprémi püspököt¹⁷³ választották meg, aki azonban nem élvezte a király támogatását.¹⁷⁴ XXI. János pápa (1276–1277) ezzel egy időben Lodomér váradi püspök¹⁷⁵ útján Rómába idézte Kán nb. Miklóst, illetve megbízta delegáltját Benedek esetének a kivizsgálásával is.¹⁷⁶ Miklós feltehetően nem szándékozott a Kúriába utazni, és mivel az egyházfő májusban elhalálozott, Lodomér idézése, ha az megtörtént is, nem járt gyakorlati eredménnyel.¹⁷⁷ Az új pápa, III. Miklós (1277–1280) 1277. novemberi trónra lépése után az ügy ismét új lendületet vett. Az egyházfő személyesen maga elé idézte Miklós prépostot és Péter püspököt is, nem elégedve meg azzal, hogy prokurátoraik – Karacinus és Miklós klerikusok, illetve Pál *magister*, veszprémi prépost – révén képviseltessék magukat a Kúriában.¹⁷⁸ A római útra azonban egyik fél sem vállalkozott, különböző kifogásokkal igyekeztek kimenteni magukat, amit III. Miklós nem fogadott el, és 1278. június 1-jén kelt döntése Miklóst és Pétert is megfosztotta az érseki méltóságtól. Előbbi különböző bűnökkel is megvádolta, utóbbit pedig személyében minősítette alkalmatlannak, valamint a végleges döntést saját hatáskörbe vonta.¹⁷⁹

Az 1278 szeptemberében IV. László király (1272–1290) hatalma megerősítésének feladatával Magyarországra küldött pápai követ, Fülöp fermói püspök¹⁸⁰ több más mellett azt a megbízást kapta a pápától, hogy az esztergomi érsekség javait kezelje és biztosítsa a következő érseknek.¹⁸¹ III. Miklós végül a magához vont döntést 1279 júniusában hozta meg, amikor is az ügyben korábban még

¹⁷² *Beke Margit*: Kán nembeli II. Miklós, 1273 március 1. – június 7. először. In: Esztergomi érsekek i. m. 121–122.; *Beke Margit*: III. Benedek, 1274. február 22. – 1276. november 18. után. In: Esztergomi érsekek i. m. 126–127. Vö. *Fraknoi V.*: Magyarország egyházi és politikai i. m. 81–84.

¹⁷³ *Zsoldos A.*: Magyarország világi archontológiája i. m. 101.

¹⁷⁴ *Beke M.*: Kán nembeli II. Miklós i. m. 123.

¹⁷⁵ *Zsoldos A.*: Magyarország világi archontológiája i. m. 99. Lodoméra legutóbb lásd *Körmendi Tamás*: Lodomér pályafutása váradi püspöksége előtt. In: Nagyvárad és Bihar az Árpád-kor végén. Szerk. Zsoldos Attila. Nagyvárad 2016. 83–99.

¹⁷⁶ RPR 21232. sz., Les Registres de Grégoire X, 1272–1276, et de Jean XXI, 1276–1277. Ed. Jean Guiraud – Léon Cadier. Paris 1892–1960. 101. sz.; RPR 21233. sz.

¹⁷⁷ *Beke M.*: Kán nembeli II. Miklós i. m. 123.; *Szűcs Jenő*: Az utolsó Árpádok. Bp. 1993. 282–283.

¹⁷⁸ MREV II. 1., 3. I. sz., RPR 21266. sz., Les registres de Nicolas III (1277–1280). Ed. J. Gay. Paris 1898–1932. (a továbbiakban: RN III) 902. sz.; RPR 21265. sz. RN III. 24. sz. Lásd *Beke M.*: Kán nembeli II. Miklós i. m. 123.

¹⁷⁹ ÁÚO IV. 104., 109. 57. sz. RPR 21328. sz., RN III.70. sz.

¹⁸⁰ Fülöp legációjával kapcsolatban lásd *Szűcs J.*: Az utolsó Árpádok i. m. 301–310.; *Kovács Viktória*: Alter ego domini papae Nicolai III. Fülöp fermói püspök, szentszéki legátus magyarországi tevékenysége (1279–1281). In: *Varietas delectat* i. m. 117–121.

¹⁸¹ RPR 21433. sz., RN III. 327. sz. Lásd *Beke M.*: Kán nembeli II. Miklós i. m. 123.; *Kovács V.*: Alter ego domini papae i. m. 137.

XXI. János által delegált Lodomér váradi püspököt nevezte ki esztergomi érsek-ké, ahogyan arról a főpapot, a káptalant, a várost, valamint az alárendelt püspököket, illetőleg magát a királyt is értesítette.¹⁸² 1280. május 7-ei levelével az egyházfő rábízta Fülöp legátusra, valamint András egri püspökre a pallium átadását Lodomérnek, amelyet Román honti¹⁸³ és Angelus nyitrai főespereseknek¹⁸⁴ kellett eljuttatniuk a megbízottakhoz.¹⁸⁵ Lodomér egészen haláláig, 1298 januárjáig töltötte be a magyar egyház legfőbb méltóságát.¹⁸⁶

1279. június 13-án az esztergomi helyzetet érintő oklevelek mellett egy további diplomát is kiállítottak III. Miklós kancelláriájában. Ezzel Fülöp legátus azt a feladatot kapta, hogy vizsgálja meg Hontpázmány nb. János óbudai prépost kalocsai érsekké választásának körülményeit, és amennyiben mindent rendben talál, erősítse azt meg, majd vegye tőle a szokásos esküt, ellenkező esetben kényszerítse új választásra a káptalanokat. Fülöp ugyan nem sietett a feladat teljesítésével, de János megerősítése még 1281. őszi távozása előtt megtörtént.¹⁸⁷

Lodomér Esztergomba helyezésével megüresedett a váradi püspöki szék, a káptalan Tamás vasvári prépostot választotta meg, aki 1280-tól *electus*ként szerepelt a királyi oklevelekben.¹⁸⁸ Az ekkor még a királyságban tartózkodó pápai legátus, Fermói Fülöp azonban kánonjogi kifogásokra hivatkozva (Tamás nem szenteltette magát pappá préposttá való megválasztása után egy éven belül) elutasította a választás megerősítését. A váradi káptalan fellebbezett a legátus döntése ellen, rámutatva, hogy a vasvári káptalan nem parochiális egyház, így nem is vonatkozik rá a II. Lyoni Zsinat Fülöp által citált rendelkezése.¹⁸⁹ IV. Márton pápa (1281–1285) 1282 júniusában a kalocsai érseket, valamint a csanádi és szerémi püspököket bízta meg a váradi káptalan által előadott tényállás kivizsgálásával és az eredmény függvényében a választás megerősítésével vagy megsemmisítésével.¹⁹⁰ A delegáltak eljárásáról nincs tudomásunk, de Tamás ezt követően nem tűnt fel többé váradi püspökként.¹⁹¹

¹⁸² RPR 21608. sz.; RPR 21609. sz., RN III. 518. sz.; RPR 21616. sz., RN III. 1037. sz. Vö. *Ganzer, K.*: Papsttum und Bistumbesetzungen i. m. 317.

¹⁸³ *C. Tóth N.*: Az esztergomi székes- és társaskáptalanok i. m. 80.

¹⁸⁴ Uo. 95.

¹⁸⁵ RPR 21712. sz., RN III. 641. sz.; RPR 21711. sz., RN III. 640. sz. Lásd *Beke Margit*: Monoszló nembeli Lodomér, 1279. június 13. – 1298. január. In: *Esztergomi érsekek* i. m. 128–129.

¹⁸⁶ *Zsoldos A.*: Magyarország világi archontológiája i. m. 82.

¹⁸⁷ RPR 21610. sz., RN III.605. sz. Lásd *Udvardy J.*: A kalocsai érsekek életrajza i. m. 163–164.; *Zsoldos A.*: Magyarország világi archontológiája i. m. 85.; *Kovács V.*: Alter ego domini papae i. m. 137.

¹⁸⁸ RA 3056. sz.

¹⁸⁹ ÁÚO IV. 241. 147. sz. Lásd *Kovács V.*: Alter ego domini papae i. m. 137–138.

¹⁹⁰ ÁÚO IV. 241. 147. sz., RPR 21917. sz., Les registres de Martin IV (1281–1285). Ed. F. Olivier-Martin. Paris 1901–1935 (a továbbiakban: RM IV) 179. sz. Vö. *Ganzer, K.*: Papsttum und Bistumbesetzungen i. m. 327.; *Ternováczy Bálint*: A szerémi püspökök életrajza i. m. 37–38.

¹⁹¹ *Zsoldos A.*: Magyarország világi archontológiája i. m. 99.

1298 elején, Lodomér halála után a – választott – fehérvári prépostot, Bicskei Gergelyt emelték érseki rangra az esztergomi székeskáptalan tagjai, ekkor még a király, III. András (1290–1301) támogatásával. Pápai megerősítés azonban nem követte az elekción, sőt 1299. január 28-án VIII. Bonifác Gergelyt csak az érsekiség – és egyúttal a fehérvári prépostság – *in spiritualibus et temporalibus* adminisztrátorává nevezte ki a megerősítés helyett.¹⁹² A választott érsek időközben az uralkodóval is szembekerült, és egyre inkább a nápolyi Anjou trónkövetelő, Károly Róbert, a későbbi I. Károly király (1301–1342) táborába sodródott. Az, hogy ebben mekkora szerepe volt az Anjouk trónigényét – ha nem is nyíltan – támogató pápának, az kérdéses.¹⁹³ A nyílt konfliktusra 1299-ben került sor, amikor is Bicskei Gergely távol maradt a nyári rákosi országos gyűléstől, sőt fel is lépett az uralkodó és a résztvevők ellen.¹⁹⁴ III. András 1301. januári halála gyökeresen megváltoztatta a helyzetet, a pápa ezután egyértelműen az Anjouk trónigényét támogatta, s e téren Bicskei Gergely is aktív szerepet kapott. Megerősítésére ugyanakkor 1303-as haláláig nem került sor,¹⁹⁵ holott VIII. Bonifác még 1301 májusában azzal bízta meg a királyságba küldött legátusát, Miklóst, Ostia és Velletri püspök-bíborosát (Niccolò Boccasini), a későbbi XI. Benedek (1303–1304) pápát, hogy ne hozzon döntést az ügyben, azt küldje vissza az Apostoli Székhez.¹⁹⁶

Az érseki és püspöki székek betöltése mellett az egyházi hierarchia alacsonyabb szintjeinek betöltésekor is több esetben igényelték a pápa közreműködését. 1253 decemberében Türje nb. Fülöp zágrábi püspököt bízta meg azzal a pápa, hogy az 1251 óta üresedésben lévő¹⁹⁷ győri püspökségre Pok nb. Amadé vasvári

¹⁹² RPR 24773. sz., Les registres de Boniface VIII. Ed. G. Digard et alii. Paris 1884–1935. (a továbbiakban: RB VIII) 2925. sz. Lásd *Szende László*: Bicskei Gergely, 1298. február 12. e. – 1303. szeptember 7. In: Esztergomi érsekek i. m. 137.; *Kiss Gergely*: VIII. Bonifác és Magyarország (1290–1303). A pápai hatalmi legitimációs elképzelések és kormányzat összefüggései. Századok 152. (2018) 1357.; *Szűcs J.*: Az utolsó Árpádok i. m. 333. Vö. *Fraknoi V.*: Magyarország egyházi és politikai i. m. 103–106.

¹⁹³ Vö. *Csukovits Enikő*: Az Anjouk Magyarországon I. – I. Károly és uralkodása (1301–1342). (Monumenta Hungariae Historicae Dissertationes) Bp. 2012. 52–61.; *Szende L.*: Bicskei Gergely i. m. 135–137.; *Kiss G.*: VIII. Bonifác és Magyarország i. m. 1357.

¹⁹⁴ Vö. *Kosztolnyik Zoltán*: III. András és a pápai udvar. Századok 126. (1992) 651.; *Szűcs J.*: Az utolsó Árpádok i. m. 341.

¹⁹⁵ *Szende L.*: Bicskei Gergely i. m. 139–140.; *Kiss G.*: VIII. Bonifác és Magyarország i. m. 1358–1360.; *Thoroczkay Gábor*: Az esztergomi érsekség kormányzata a XIII–XIV. század fordulóján. (A XIV. századi krónikakompozíció 188. fejezetének kritikájához). In: *Thoroczkay Gábor*: Írások az Árpád-korról. Történeti és historiográfiai tanulmányok. (TDI-Könyvek 9.) Bp. 2009. 147–148.; *Uő*: A székesfehérvári prépostság i. m. 175.; *Uő*: A magyar Aachen i. m. 531.

¹⁹⁶ RB VIII 4371. sz. Vö. *Kiss Gergely*: A pápai legátusok és a magyar egyház jog az Anjou-kor elején (1298–1311). In: Pécsi történeti katedra. Cathedra historica Universitatis Quinqueecclesiensis. Szerk. Csabai Zoltán et al. Pécs 2008. 272–273.; *Kiss G.*: VIII. Bonifác és Magyarország i. m. 1358. Boccasini legutóbb lásd *Milóš Marek*: Missions of Papal Legates in the Medieval Kingdom of Hungary I. Niccolò Boccasini (1301–1302). Slovak Studies. Rivista dell'istituto Storico Slovacco di Roma 2. (2016) 7–23.

¹⁹⁷ *Zsoldos A.*: Magyarország világi archontológiája i. m. 91.

prépostot helyezze,¹⁹⁸ ugyanakkor vele párhuzamosan Bonusjoannes lodi püspök¹⁹⁹ – Fülöp zágrábi püspök mellett – azt a feladatot kapta, hogy Bonaventura *magister* számára biztosítsa a vasvári káptalan prépostságát.²⁰⁰ A magyar egyházban javadalomhoz jutó külföldi klerikusok egyike, Bonaventura támogatásában bizonyára komoly szerepet játszott, hogy Ottobuono Fieschi, a S. Adrianus diakónus-bíborosa, a későbbi V. Adorján pápa (1276)²⁰¹ orvosa és káplánja volt. A javadalom biztosítása azonban akadályokba ütközött, erre utal IV. Ince – az audienciában meghozott döntés nyomán – 1254. november 1-jén kelt oklevele is. Ennek értelmében a prépostságot birtokában tartó és korábban ezügyben a pápához fellebbező Péter zágrábi kanonokkal szemben, mivel a fellebbezést nem időben nyújtották be, illetve Péter nem jelent meg a bíróság előtt, a vasvári prépostság Bonaventurát illette.²⁰²

1266. július 4-én olyan megbízást állítottak ki IV. Kelemen kancelláriájában, amelynek végrehajtói és „főszereplője” is érintett volt már korábban pápai eljárásban. Fülöp esztergomi érsek és Timót, a frissen megerősített zágrábi püspök ugyanis azt a feladatot kapta, hogy vizsgálják meg a már szintén említett Farkas fehérvári prépost megválasztását, és amennyiben mindent rendben találnak, erősítsék meg, a nekik megküldött szöveg alapján vegyék esküjét, majd küldjenek jelentést a pápának. Ellenkező esetben pedig semmisítsék meg a választást.²⁰³ Farkas már a delegálás előtt, 1264. február 12-ei dátummal kapott egy felszólítást az egyházfőtől, amelynek értelmében négy hónapon belül az Apostoli Székhez kellett járulnia megerősítésért.²⁰⁴ A vizsgálat eredménye nem ismert, mindenesetre a klerikus 1268-ig tűnik fel a forrásokban fehérvári prépostként.²⁰⁵ A közvetlenül a pápaság alá tartozó társaskáptalanban²⁰⁶ 1289-ben merült fel ismét probléma a prépostválasztással kapcsolatban. 1289. február 23-án kelt levelével IV. Miklós pápa a fehérvári domonkos perjelnek és a ferences gvárdiánnak adta a megbízást, hogy a kanonokok kérése alapján vizsgálják ki a fehérvári prépostválasztás körülményeit, és amennyiben mindent rendben találnak, erősítsék azt meg, vegyék a megfelelő esküt az új préposttól vagy semmisítsék meg a választást, és ériék el a megfelelő személy

¹⁹⁸ Uo. 92.

¹⁹⁹ *Eubel, K.*: Hierarchia catholica i. m. 295.

²⁰⁰ RI IV. 7303. sz.

²⁰¹ *Eubel, K.*: Hierarchia catholica i. m. 7., 9.

²⁰² RPR 15550. sz., RI IV. 8266. sz. Lásd *Irmtraut Lindeck-Pozza*: Zur Geschichte des Kapitels von Eisenburg. Burgenländische Heimatblätter 34. (1972) 73–77.

²⁰³ ÁÚO III. 147. 95. sz., RPR 19720. sz., RC IV. 334. sz. Vö. *Kiss Gergely*: A székesfehérvári prépostság egyházi helyzete a középkorban. Századok 141. (2007) 285.

²⁰⁴ RPR 18798. sz., RU IV. 1306. sz.

²⁰⁵ RA 1575. sz. Lásd *Zsoldos A.*: Magyarország világi archontológiája i. m. 111.

²⁰⁶ *Kiss G.*: A székesfehérvári prépostság i. m. 265–324.

megtalálását.²⁰⁷ A székeskáptalanban Antal prépost zágrábi püspökké emelése után gyűltek össze a kanonokok, és választásuk Tódor szebeni prépostra esett.²⁰⁸

Az 1278. évi óbudai prépostválasztás körülményeiről IV. Márton 1282. november 4-én kelt oklevele közöl információkat.²⁰⁹ János óbudai prépost kalocsai érsekké emelésével ugyanis megüresedett a préposti méltóság, a kanonokok pedig Gellért fehérvári kanonokot választották meg. Mivel az érseki szék üresedésben volt, az elekció megerősítése ügyében az esztergomi káptalanhoz fordultak. A döntés joga ezt követően átkerült Fülöp legátushoz, aki ugyan lefolytatta a vizsgálatot, de ítélet nélkül visszaküldte az ügyet III. Miklós pápának.²¹⁰ Az audienciában lezajlott eljárás után a váci püspök kapta az újbóli vizsgálat és a megerősítés feladatát, annak végrehajtását illetően azonban nem áll adat rendelkezésünkre.²¹¹

1295 után ismét nehézségek merültek a fehérvári prépostsággal kapcsolatban, ahol Tódor prépost győri püspökké²¹² emelése után a már említett Bicskei Gergelyt, a későbbi választott esztergomi érseket, ekkor fehérvári örkanonokot választották meg vezetőjüknek a káptalan tagjai. Ő azonban nem tudott a megerősítésért Rómába utazni, így Lodomér esztergomi érsek VIII. Bonifáchoz fordult az érdekében, Gergely szegénységével és rokonai ellenségességével indokolva a távolmaradást, és kérte a pápai megerősítést.²¹³ Bicskei Gergely megerősítésére – mint említettük – 1303-as haláláig nem került sor, sem a fehérvári prépostság, sem az esztergomi érsekség esetében, VIII. Bonifác pápa csak *administrator*ként ismerte el őt.²¹⁴

Vizsgálódásunk végére érve megállapíthatjuk, hogy ügyek széles spektrumával, a választó testületek, az Apostoli Szék, valamint a magyar királyok szerepének változatos megnyilatkozásaival találkozhatunk. A század eleji esztergomi

²⁰⁷ CDH VII/5. 478–480. CCCIII. sz., RPR 22885. sz.

²⁰⁸ *Thoroczka G.*: A magyar Aachen i. m. 530.; *Zsoldos A.*: Magyarország világi archontológiája i. m. 103.

²⁰⁹ RPR 21941. sz., RM IV. 200. sz.; *Kovács V.*: Alter ego domini papae i. m. 138–139.

²¹⁰ *Kovács V.*: Alter ego domini papae i. m. 138–139.

²¹¹ MREV II. 7–8. V. sz.

²¹² *Zsoldos A.*: Magyarország világi archontológiája i. m. 92.; *Győri É.*: Győri püspökök i. m. 28., 32.

²¹³ Monumenta Ecclesiae Strigoniensis I–III. Ed. Ferdinandus Knauz. Strigonii 1874–1924., IV. Ed. Gabriel Dreska et al. Strigonii–Budapestini 1999. II. 423. 440. sz. Lásd *Szende L.*: Bicskei Gergely i. m. 134.; *Zsoldos A.*: Magyarország világi archontológiája i. m. 82.

²¹⁴ Lásd *Szende L.*: Bicskei Gergely i. m. 139–140.; *Kiss G.*: VIII. Bonifác és Magyarország i. m. 1358–1360.; *Thoroczka G.*: Az esztergomi érsekség kormányzata i. m. 147–148.; *Uő*: A székesfehérvári prépostság és bazilika i. m. 175.; *Uő*: A magyar Aachen i. m. 531. Az *adminstrator* hivatalára lásd *Erdő Péter*: Egyházjog. Bp. 1991. 258.; *Kiss G.*: A pápai képviselet i. m. 48–49.; *Maléth Ágnes*: A Magyar Királyság és a Szentszék kapcsolata I. Károly korában (1301–1342). (DeLegatOnline Könyvek 2.) Pécs 2020. 127–130.

érsekválasztási vita esetében a kánoni választás két elve, a székeskáptalan és az alárendelt püspökök igényei ütköztek, még akkor is, ha a király jelöltjét, János kalocsai érseket választották meg a kanonokok. Ezügyben végül olyan pápai döntés született, amely később bekerült a *Liber Extra* gyűjteménybe, és így a kánonjog része lett. Több olyan eset is ismert a későbbi évekből, amikor különböző okokból kifogás merült fel II. András jelöltjeivel szemben, mégis, a többszörös vizsgálatok ellenére, a királyi jelölt minden esetben megtarthatta a hivatalát, legyen szó sógoráról, Bertholdról, második felesége kíséretének tagjáról, Bertalanról vagy éppen Benedek váradi püspökről. Utóbbi eset különösen jelentős, lévén a korábbi esztergomi olvasókanonok konkurense Primogenitus pápai alszerpap volt, aki IX. Gergely támogatását is élvezhette, azonban bírói eljárások és pápai intések sora ellenére végül Benedek megtarthatta hivatalát. Megállapíthatjuk tehát, hogy a kanonoki testületek választójoga, azaz a kánoni szabályozások, a királyi befolyás mellett is – még ha néha korlátozottan is – érvényesültek. Továbbá arról sem feledkezhetünk el, hogy III. Honorius, majd IX. Gergely is nagy jelentőséget tulajdonított az egyébként problémamentesnek tűnő esztergomi választásoknak, mindkét esetben a kánoni választás elvét helyezve a középpontba.

Azt ugyanakkor hangsúlyoznunk kell, hogy az ismertetett konfliktusok ellenére sem mondhatjuk azt, hogy a pápák és királyok közötti fő feszültségforrás lett volna a főpapi székek betöltése. Érdekes összevetni a 13. század eleji magyar helyzetet az angliaival, ahol Stephen Langton Canterbury érsekévé választása súlyos konfliktushoz vezetett III. Ince pápa, valamint az elekciót ellenző János király között. A helyzet egészen az angol uralkodó 1209. évi kiközösítéséig fajult, amely csak Nicolaus, Tusculum bíboros-püspökének legációja nyomán oldódott meg 1214-ben, amikor az angol uralkodó oklevelet adott ki, garantálva az egyház számára a főpapok szabad megválasztásának jogát.²¹⁵ Ez nem jelentette ugyan, hogy a király befolyása teljesen megszűnt volna Angliában, mindazonáltal szimbolikus jelentőségű volt az eset, amely bizonyosan Magyarországon is ismert volt. (Erre az Esztergom és Canterbury között fennálló kapcsolat alapján is következtethetünk.)²¹⁶ Mindezek ellenére a II. Andrással összetűzésbe keveredő Róbert esztergomi érsek sem említette a pápának küldött panaszában a királyi befolyást a fennálló problémák között.²¹⁷ Mint ahogyan a Pecorari Jakab legátussal

²¹⁵ Harvey, K.: *Episcopal Appointments in England* i. m. 17–20.

²¹⁶ János esztergomi érsek – több más magyarországi főpap társaságában – személyesen vett részt Becket Tamás testének Canterburybe történő, 1220. július 7-ei átvitelén. Lásd *Solymosi László*: Magyar főpapok angliai zarándoklata 1220-ban. *Történelmi Szemle* 55. (2013) 527–540.

²¹⁷ Róbert a zsidók és muszlimok szerepét kárhóztatta a királyi pénzügyekben. Lásd *Weisz Boglárka*: A királyketteje és az ispán harmada. Váмок és vámszedés Magyarországon a középkor első felében. (Magyar történelmi emlékek, Adattárak) Bp. 2013. 30.

1233-ban megkötött beregi egyezményben sem jelent meg a szabad választás és a királyi befolyás visszaszorításának a kérdése.²¹⁸ Sem a magyar egyház, sem a pápa oldaláról nem kezelték tehát megoldandó ügyként a választások esetében fennálló királyi befolyást.

A tatárjárás után fordulni látszik a korábbi helyzet, jól mutatja ezt Zeland veszprémi és Timót zágrábi püspökök esete, akik ellen hol szelídebben, hol vehemensebben tiltakozott és lépett fel IV. Béla, azonban hasztalanul, mindketten megtarthatták hivatalukat, Timót esetében egyenesen a káptalan óhaja ellenére. Természetesen nem állíthatjuk, hogy az egyházfők ekkor teljesen figyelmen kívül hagyták a magyar uralkodó akaratát, vagy érvényét veszítette volna a királyok beleegyezési joga. Bánca nb. István az esztergomi érseki székről történő lemondása, valamint Benedek kalocsai érsek áthelyezése ügyében végül a kardinálisnak adott ultimátum nyomán a király kérésének megfelelően alakult a helyzet, nem beszélve azon esetek hosszú soráról, amikor az uralkodó jelöltje minden súrlódás nélkül nyerte el a pápai megerősítést. Figyelemre méltó továbbá az első magyar származású bíboros, Bánca nb. István szerepe is, aki nemcsak Timót ügyében, de néhány hónappal később a kalocsai helyzettel kapcsolatban is fontos szerepet játszott a döntési folyamatban.

IV. Béla esetében tehát, apjával ellentétben, a királyi akarat nem mindig tudott a pápai fölé kerekedni. A helyzet aztán tovább eszkalálódott utódai idején, nyilván nem függetlenül V. István korai halálától, a központi hatalom gyengülésétől, IV. László kudarcot vallott konszolidációs kísérletétől és III. András korlátozott lehetőségeitől. Az 1273-tól húzódó esztergomi érsekválasztási vitában ugyan az Erzsébet anyakirályné által támogatott Kán nb. Miklós elérte, hogy a kanonokok megválasszák, de végül az eset a pápa akarata szerint zárult le, s a korábban delegáltként eljáró Lodomér váradi püspök személyében a Szentszék jelöltje emelkedett a magyar egyház legmagasabb méltóságára. Az ő halála után pedig VIII. Bonifác, az Apostoli Szék világhatalmának egyik utolsó nagy képviselője, illetve a püspökválasztással kapcsolatos pápai jog érvényesítője²¹⁹ már egyenesen megtagadta a megerősítést Bicskei Gergelytől, aki pedig egyértelműen a pápa híve és politikai céljainak magyarországi előmozdítója volt. III. Ince és VIII. Bonifác pontifikátusai között tehát a korábban döntő jelentőségű királyi akarat szerepe visszaszorult, bizonyosan nem függetlenül az uralkodói hatalom gyengülésétől.²²⁰ Kétes esetekben a választótestületek döntése mellett egyértelműen az egyházfők akarata érvényesült, legalábbis VIII. Bonifác uralkodásának

²¹⁸ RA 500., 501. sz. Lásd *Almásy T.*: Egy ciszterci bíboros i. m. 136–137.

²¹⁹ Vö. *Pennington, K.*: The Golden Age i. m. 253.

²²⁰ *Kosztó L.*: Az 1306-os pécsi i. m. 41–42.

végéig, amivel nemcsak a pápai–magyar kapcsolatok esetében zárult le egy korszak, hanem az egyetemes egyház történetében is. Nem állítható azonban, hogy az említett esetekben az egyházfők célja politikai nyomásgyakorlás volt, törekvésük előterében sokkal inkább a kánoni választás szabályainak, illetve a pápai teljhatalomnak, a *plenitudo potestatis*nak az érvényesítése lehetett.

THE PAPACY AND CANONICAL ELECTIONS
IN THE HUNGARIAN CHURCH IN THE THIRTEENTH CENTURY

By Gábor Barabás

SUMMARY

The paper explores the ways in which the emerging general regulation of canonical elections was put into effect in the Hungarian church from the late twelfth century. The most important issues addressed are the role played by the popes in the elections of archbishops and bishops in thirteenth-century Hungary; the extent to which the canonical regulations propagated by the papacy were put into effect there; and the circumstances under which the chapters turned to the Holy See in cases of disputed elections. Another key issue is an investigation of the King's role in the selection and election of the individual archbishops and bishops, and whether this role led to any conflict between secular and ecclesiastical authority; as well as the definition of possible trends in such developments up to the end of the Árpád era, and their relationship to similar developments observable in other regions of the Christian West.